

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PELLAGOGICA

11803

ROMANIA AGRICOLĂ

STUDIU ECONOMIC

DE

DR. GEORGE MAIOR,

PROFESOR DE AGRICULTURĂ, ȘI FOST ESTIMATOR ESPERT
LA BANCA AGRICOLĂ.

MOTTO: „SĂRAC ÎN TEARĂ SĂRACĂ”.

EMINESCU.

BUCUREȘCI 1895.

Domnului P. Po

DM

*Ministru al Instruc
tiunii Publice*

drept omagiu

*din partea
autorului.*

George Maior

ROMÂNIA AGRICOLĂ

60 456

STUDIUL ECONOMIC

DE

DR. GEORGE MAIOR,

PROFESOR DE AGRICULTURĂ, ȘI FOST ESTIMATOR ESPERT LA
BANCA AGRICOLĂ.

140939

b. 255477

MOTTO: „SĂRAC ÎN ȚEARĂ SĂRACĂ”.
EMINESCU.

PREȚUL 2 LEI.

BUCUREȘTI. 1895.

1956

Biblioteca Co. J. I. Brailorăd
S U
Cota 60456
Inventa. 140939

RC3/2003

B.C.U. Bucuresti

C140939

MEMORIEI LUI
IOSIF NICOLESCU.

Marelui Mecenat român, care a înlesnit tinerimei române studiarea la școle speciale superioare și a universitățile din Europa apusană.

Pentru progresul și cultura țerei.

Dedică autorul această lucrare,

Ca omagiu de recunoștință.

România Agricolă

I.

Sunt aproape opt ani de zile, de când țeranii din unele județe ale României se resculară în massă, cu satele întregi, contra proprietarilor și arendașilor de moșii, și începură să prădeze și distrugă bunuri streine, încât, decă nu lua guvernul măsuri serioase pentru reprimarea revoltei la timp, țera întregă era amenințată să fiă pusă în flacări, ale căror consecințe nu s'ar fi putut prevedé.

Și,—lucru de necrețut!—cei nemulțumiți nu erau muntenii și pădurenii din regiunea muntoasă a țerii, cu puțin pământ apt pentru cultură și cu clima aspră și ingrătă de munte, și unde populațiunea este foarte désă, ér mijlócele de traiu relativ puține, de-óre-ce nici industriă de casă, nici industriă mare până acum nu există. Răsvrățiții, cari se credeau a fi în miseriă și a nu mai puté suporta sórtea lor, erau locuitorii satelor dela șes, din câmpiile mănóse, cu pământul fertil peste tot și puțin populate, din județele Ialomița, Ilfov, Vlașca etc.

Și apoi o ridicare în massă la țeranul român, cel atât de pacinic și răbduriu, a căruia macsimă filosofică este în viața întregă, ca „*sé nu dée Dumneđeu omului, câte el póte răbda*“, — sé veđi de-odată p'acest țeran agitat și învrăjbit, nemulțumit cu sine și nemulțumit cu alții!! In adevér, curios lucru!

Đice-se, că au fost instigații la mijloc, că a fost o mână streină, care a pus la cale resvrătirile cu intențiuni dușmănoase țerii și guvernului. Se pôte, dér noi nu-o credem.

Că a fost ceva la mijloc, o scim, o vedem și noi, o vede și cunósce tótă lumea d'aci, — că țeranul stă în privința materială și morală fôrte rău. El a ajuns, ca cu tótă agricultura întinsă de ađi a țerii, să fiă un proletar peritor de fóme, în adevăratul înțeles al cuvântului.

Miseria și lipsa sunt óspeții săi de tóte đilele, pe carī îi găzducesce în casa, séu mai bine đis în bordeiul și coliba sa, de când se nasce, până când móre.

Nu s'a făcut într'un singur an porumbul: fómea este gata; ea dă năvală asupra lui și atunci județe și guvern nu sunt în stare să voteze la ajutore și împrumuturi, pentru a cumpăra porumb pentru țeranī, și acésta se întemplă prea adese-orī. Décă s'a făcut porumbul, dér din cauza timpului nefavorabil nu s'a putut cóce la timp, și l'a apucat bruma încă crud, în lapte, apoi după consumațiunea de porumb crud, mucedit și stricat, ține-te la pelagră și tot felul de bóle endemice, carī seceră populațiunea nóstră rurală cu miile; morbitatea și mortalitatea ajung la apogeu, — nascerile scad înspăimântător.

Este țeranul născut și crescut în miseriă, — nu mai puțin este și vita lui, cu singura deosebire, că aceea cel puțin nu bea rachiul otrăvit, jidovesc și grecesc. Arare-orī vei vedé o vită de Dómne-ajută la el, — țesălată și periată niciodată, căci țesala și peria sunt lucruri necunoscute pentru el. El și cu vita lui la olaltă abia își mai pot tērê membrele de fóme, slăbiciune și miseriă. Acesta este tabloul fidel, ce đilnic se pôte constata la țeranul nostru.

Ca să fi fost cestiuni politice la mijloc, éráși este puțin probabil, după-ce d-l Nădejde, Mille și alți socialiști, cu tótă propaganda lor de ani, nu au putut face până ađi nici un adept între țeraní și prin sate, afară de câte-un învățator, notăraș, scriitor, din albastrime, ér massa popoului dela țéră a rămas ferită de uneltirile lor.

Ei au căștigat în partea lor mica negustorime, meseriașii, muncitorii și micii funcționari dela orașe — albastrimea, — încât au putut forma cluburi în mai multe orașe, și au și deputați în cameră. Țărănimea s'a ferit până acum de utopiile lor, și bine-a făcut. Onóre ei!!

Că cu tóte acestea a fost la mijloc ceva serios, nu improvisat și importat din altă parte, dovadă este starea de miseriă cronică a țeranului. Că ea a provenit în parte din lipsa de pământ, ca o altă dovadă este faptul, că guvernul junimist-conservator, care a trebuit să reprime revolta cu forța armată, s'a văduț silit, pentru a satisface nevoia momentană a țeranilor, a desface tóte domeniile și moșiile statului în loturi mici și a-le vinde numai la țeranii cultivatori de pământ. O recensiuine fugitivă a dat 120,000 familii absolut nevoiașe, cari nu aveau un palmac de pământ, ca proprietate a lor, și cari sunt ađi a se împroprietări din nou pe moșiile statului, pe cari se le plătescă în rate în 15—20 ani.

Apoi au rămas cu totul pe dinafară ceilalți, cari au numai câte un pogon orí jumătate de pogon de loc, orí doué pogóne, cari ér sunt numai încurcați și ei, căci nici nu sunt lucrători pe séma lor și gospodari independenți, și nici muncitori cu brațele, cu ȓiua, luna orí anul, la alții. O clasă intermediară din cele mai păcătoșe, care muncesce vecinic pentru datorii.

La timpul potrivit el nu-și p^ote munci og^orele sale, ci trebuie s^e m^erg^a s^e lucreze la arendaș și proprietar, cu care este angajat și-i este dator, c^ăcⁱ în cas de refus ei îl esecută cu c^ălărașii și gendarmii, ér ale lui og^ore le lasă în p^ărăgină până ce s'a uscat p^ăm^entul, orⁱ c^ă le-a umplut cu totul buruiana. Și dela arendaș el nu are nici un folos momentan, pentru-c^ă el lucrează pentru datorii, se răfuesc la finea anului.

Munca în parte, în dijmă și pentru datorii, in-se nic^ăiri nu p^ote fi un stimul de încuragiare, în orⁱ și care ț^eră s'ar practica ea, și pretutindenea ei trebuie s^e se g^ăsescă în aceleași condițiuni.

Deci aceștia au r^emas toți în condițiunile lor de mai înainte.

Ț^eranⁱ r^esvr^ețiți îns^e ar^ătau nemulțămirea cu starea lor socială și economică, nu numai prin ridicarea lor în massă, ci și prin modul lor de r^esbunare. Ei c^ălcau în pⁱci^ore, devastau și distrugeau tot, ce apucau și le eșia în cale dela arendași, și l^ăsau intact, sub pază de str^ăji, avutul, ce mai g^ăsiau pe la puținii proprietari, cari își cultivau singurⁱ moșiile în regie, și curțile lor r^emaseră intacte. Óre s^e nu fie ac^esta o probă, c^ă și ț^eranii simt originea și cauza miseriei lor și a stării lor deplorabile?

Din partea arendașilor și proprietarilor interesați se nega și contesta legitimitatea și motivul serios al orⁱ-c^ărei nemulțămiri din partea ț^eranilor, dic^end, c^ă dec^ă merge ar^endașului bine, atunci și ț^eranul c^ăștigă.

Alte cercetări asupra cauzei, fi^ă oficiale, fi^ă particulare, până acum nu s'au făcut, séu cel puțin noi nu am cetit. Ministerul domeniilor este prea ocupat acum cu v^end^ărea și parcelarea domeniilor statului în loturⁱ mici la ț^eranⁱ, cu înființarea de sate nou^e, punerea în aplicare a

legei minelor etc. Țr societăți sciințifice și economice, cari se se ocupe cu atari cestiuni economice, sociale etc., ce interesază țera întrégă, la noi nu există. Decî n'avem dela cine aștepta și pretinde atari lucrări.

II.

Societatea centrală de agricultură și societățile de cultură în genere.

Apropos! Aci era se comit o nedreptate, țără se voiesc, și se fac țera mea mai înapoiată decât este. Avem și noi o societate, a cărei numire este: „Societatea centrală de agricultură“.

Arendașii speriați prin revolta țeranilor, vędându-și amenințată meseria nouă a lor, și simțindu-se în imposibilitatea de a-și legitima sistema de cultură practicată de dênșii, s'au gândit se-și stringă rëndurile, și se se constitue într'o reuniune, ca cu puteri unite și stringënd parale, se pótă lupta mai bine. Ast-fel în anul 1888 au format Societatea centrală de agricultură, care există și astăzi.

Societate centrală de agricultură, într'un stat emiamente agricol și bogat, doritor de cultură!

Ce plan frumos!

Ce avënt măreț nu era menită se dea ea culturi, desvoltărei economice și printr'asta bogăției țerii! Care bărbat cu ceva stare materială independentă, care tinër și om de specialitate, ce-și iubescse némul și țera, n'ar fi căutat se devină membru activ și prijinitor al ei?

Cu sutele și cu miile ar fi alergat a-se inscrie și a îmbrățișa causa ei, mai cu sémă când este singura societate de agricultură în țera întrégă?!!...

Dér ce sè veđi? Deja din discuđiunile ținute în primele ședințe, s'a putut convinge orî și cine, decă nu o sciea de mai înainte, în cătrău ținesc organisatorii. Lor nu le era nicî de-a introduce o agricultură mai rađională și mai sistematică, decăt cea de astăđi, nicî de-a mări forța de producțiune a țerii prin muncă și capital, și nicî de-a ridica bunăstarea morală și materială a țeranului, ci le era cu totul de alt-ceva.

Ómenilor cu parale și improvisați în mari agricultori, le trebuia sè găsescă un mijloc séu o etichetă și motivare științifică, a sistemii rapace de țeră și locuitori, practicată de dênșii.

Vedënd în ce regiuni înalte se avêntau diferiți onoratori în discursurile lor, în apêrarea proprietății, legitimitatea și conservarea intactă a proprietății mari, respectul și apêrarea muncii și avutului altuia, combaterea socialismului și ideilor subversive etc., noi cu alți 2—3 prieteni ne-am convins, că nu este locul nostru și n'avem ce căuta acolo. Decî nu era trebuință de-a mai solicita onórea de a fi membri nicî activi, nicî sprijinatori ai ilustrei societăți, și ne-am retras.

Căci după a noastră părere, dér se vede greșită părere, nu póte fi om cu mintea sănătósă, care sè nu fiă pentru apêrarea proprietății, respectul și considerarea muncii și avutului altuia; însè ea privesce și trebuie sè privescă tot așa de bine și pe țeran. Decî noi eram pentru respectul și aprețiarea după merit și a muncii țeranului, și menagiarea până la un óre-care punct și a forței productive a solului, în interesul viitorului economic și al propășirii țerii, cestiunii, ce erau însè diametral opuse cu vederile generale ale membrilor societății.

Alți colegi, mai tineri și cu iluziuni mai

multe, atrași de sonoritatea etichetei, se grăbiră a cere înscrierea ca membri activi, și o pătiră.

Fiind propuși cam mulți la număr, onor. președinte face propunere în plină ședință, ca pe ómenii cu studii speciale să nu îi tot aducă pentru înscriere ca membri, că ei într'o ȃi le vor cresce peste cap, — ci ar trebui să-i cernă printr'un ciur, bună-óră ar trebui să-i supună la un examen din practică, înaintea unei comisii alese din partea societății.

Numai la noi s'a putut întembla un atare cas, ca tinerilor de specialitate, cu studii înalte și cu titluri academice, — cu cari părinții séu statul au spesat ȃeci de mii de lei, cu fiă-care, — drept încurajare să li-se cernă a-se supune unui examen, înaintea ómenilor cu avere, înaintea foștilor cârciumari și bragagii, căci aceștia forméză majoritatea arendașilor dela noi. Și totuși să strigăm progres și cultură!

Cei intrați deja în societate au căutat la început să-și valideze dreptul lor de membri, și au arangiat câte-va conferințe, scoteau un jurnal la care au colaborat gratuit — numai ca să deștepte și în membrii societății și între cultivatorii noștri mari, ideile de progres, ce reclamă timpul modern, — dér făcându-li-se ȃilele amare din partea ómenilor cu avere, în fine au trebuit să se retragă din ilustra societate.

De asemenea nu s'a înscris în ȃisa societate pân'acum nici un om cu vaȃă și gravitate, fiă ca mare proprietar, fiă ca agricultor distins; Schwarzenbergii și Lobkowitzii noștri nu au îmbulȃit'o. Dovadă, că-și cunosceau ómenii.

ȃeci societatea arendășescă, poreclită centrală de agricultură, lipsită de autoritatea morală și intelectuală, a devenit aceea ce trebuia să devină: un loc de întelnire al ómenilor cu parale — un

Monaco românesc situat într'un local foarte sump-
tuos al Capitalei.

Nu a înghițit Parisul, Baden-Baden, Monaco
etc. destule averi românesce, cu crunte sudori
câștigate, — nenorocind sute de familii și arun-
cându-le pe drumuri, — ne mai trebuia o altă
speluncă de joc, în centrul capitalei, care a pus
în curând în uimire țera întregă prin perderile
enorme și orgiile, ce se petreceau acolo.

Venitul societății se urca pe an numai din
jocul de cărți la 2—300 mii lei, ér averea ei la
vr'o 2 milioane de lei. Ea solicita acum dela
guvern recunoscerea de persónă morală.

De activitatea ei de 8 ani de zile, dela înfi-
ințare, afară de cele 2—3 conferințe publice dela
început, nu scim și nu am auđit. Am auđit vor-
bindu-se de un proiect de înființarea unei socie-
tăți de asigurare, obligatóre pentru membrii ei,
de arangiarea unei espozițiunii naționale, de agri-
cultură etc., dér se vede, că comitetul s'a res-
gândit, că țera nu este tocmai așa de bogată
și fericită, cum vor s'e-o crédă și facă dênșii, și că
nu vor avé prea multe de spus. Decí nu din
vina mea séu din rea intențiune am trecut'o
cu vederea.

Totuși noi, carí nu suntem membri ai bogatei
societăți, n'avem s'e ne batem capul cu îmbo-
gățirea și activitatea séu gestiunea ei, care puțin
va interesa pe cine-va afară din membrii ei.

Décă am amintit în trecét de acéstă socie-
tate, cauza și motivul, ce ne-a îndemnat, a fost,
că nu ne sunt indiferente cestiunea și scopul
înființării de societăți de agricultură, după regiunii
și categorii — carí în tóte țerile culte au un
mare rol conducător și decisiv, în tóte ramurile
și branșele agriculturii și a vieții economice a

țerii — și de aceea voiam să atragem atențiunea celor în drept asupra lor.

Deci, decât din conferințele și studiile făcute de disa societate n'am avut ce să vă spun, ingrată îmi va fi încercarea vorbind despre altele. Societăți culturale, cu tendințe economice în orî și care branșe, noi nu avem.

La noi nu sunt nici societăți pentru literatura și cultura poporului, ca în Ardeal și Ungaria, nici societăți de cântări, lectură etc., cari să aranjeze la țeră esposiții, serbări populare, întruniri cu conferințe publice, instructive pentru mare și mic, séu discutând cestiuni și interese specifice de meseriă, localitate etc.

Reuniunile de învățători și corurile de plugari etc. cari în Banat fac minuni și au contribuit mult la cultura și desvoltarea simțului național în popor, la noi nu sunt cunoscute. Și totuși ele ar fi mai ușor de realizat în multe părți ale României decât în Ardeal și Ungaria, cu deosebire în regiunile delurilor și pe cursurile apelor mari, în satele locuite de moșneni și răzeși.

Acestea sunt foarte dese, tot la 2—3 klm. sat lângă sat, pe mari distanțe, și locuitorii lor, foști liberi, moșneni și răzeși, sunt tot ómenî cu dare de mână și cu óre-care cultură, încât simt și ei lipsa de óre-care comfort și de un traiu mai civilizat. Decă înființarea de asemenea reuniuni ar fi și la noi necesară, séu nu, și ar puté aduce folóse orî ba, aceea se va vedé mai târziu. Ele însă nu s'au înființat până acum, fiind-că nimeni nu s'a interesat de acésta:

Învățătorii noștri dela orașe mai toți, cei dela sate mare parte, sunt socialiști și de tóte, numai cestiunile sociale, culturale și îmbunătățirea stării morale și materiale a țeranului nu-i preocupă. În planul de învățamént al școlilor preparandiale

dela noi este prevădută instrucția militară și mânuirea armelor, dér cultivarea cestiunilor economice etc., cari ar interesa mai direct pe țeran, sunt lăsate pe a 2-a tréptă.

Ne-am întrebat adese-orî, la ce sê-i foloséscă viitorului învățător rural manuearea armelor obligătore și esercițiul militar, când el la țeră trebuie sê înóte în noroiu și balegar în curtea șcólei, ér curtea și grădina șcólei sunt deschise și pline de ciulină, maselariță și alte burueni. Óre n'ar fi fost mai nimerit pentru el și țeran, ca în loc de esercițiul și instrucția militară obligătore sê se fi impus mai mult partea economică: cultura grădinei școlare, ca sê învețe și deprindă pe țeran cu cuvêntul și cu fapta la ordine, curățenia de mic, copil pentru întréga viétă și ocupațiunea lui; sê deprindă pe elevi sê altoéscă un pom, sê cultivate o cépă, varďă, legumă pentru ei, trifoiu și sfecle pentru vite etc.

Ađi învățătorul dela țeră, ca și țeranul, trebuie sê cumpere acestea tóte dela Sêrb și Bulgar, ca și noi, cari trăim la orașe, ba de multe-orî și mai scump, și decă nu este familist, el stă sê móră de fóme în satul lui.

Apoi de-o parte învățătorul rural cu instrucția militară, și de altă parte inundate satele cu fete dela orașe, cu fete dela mahala, ca învățătore. Orî, că instrucția militară este indispensabilă, și atunci ea ar trebui întrodusă obligator și la fete, orî, modest vorbind, ea e un non sens. Afară de-o defilare la 10 Maiu a șcólelor normale înaintea armatei regulate, alt folos educativ și cultural noi nu vedem.

La Șulmaisterul german și prusian, admirat de tótă lumea, noi n'am vėdut și nu scim, ca sê-i propună obligator instrucția militară și manuearea

armelor. Pentru acésta este armata și rolul unic al ei.

Lucrul manual și albinăritul în școle, ce s'a introdus în timpul din urmă, încă va fi numai de un folos problematic, căci d. es. ce se facă cu sculptatul în lemn séu cu împletitul de papură și paie la câmpia, unde nu există nici lemn, nici rachită, nici papură?

La munte și la baltă lucrul manual, decă va fi bine dirigiât, va puté da cu timpul bune rezultate. De-asemena cu albinăritul, când vara în câmpia întregă nu este, lună întregi, o singură flóre séu fir de plantă verde??! Cu totul altfel ar fi cu grădinăria și agricultura, pomicultura și legumicultură, care produce însa-și materiă primă, obiecte de prima necesitate și reușese în țera întregă.

În Ungaria, unde guvernul a recunoscut și a aprețiat mai bine importanța grădinelor școlare de pomărit, în loc de 3—4 grădină sermane, ale școlelor existente în comună, le-a trecut pe tóte în sarcina comunelor politice, a obligat comuna politică ca să țină una și bună. Lă noi însă, nimeni nu și-a bătut capul până acum cu ele.

Avem inspectoră școlari, la școlele secundare pentru desemn, cant etc., dér pentru întroducerea și activarea grădinelor școlare de pomărit pe lângă școlele rurale, nu se pomenesce. Nu este decă mirare, că și învățătorii rurali, vėdend atâta ne-păsare din partea autorității superióre, nu le dau nici o importanță.

Grădinile școlare de pomărit există numai cu numele, și eu am vėdut multe, dér nici una închisă și cultivată. În consecință, — nici la conferințe de-ale învățătorilor rurali cu conținut economic și la propagandă între țerană în cele economice nu te poți aștepta. În satul întreg, de

multe-ori, nu veđi o singură grădină închisă, nu un singur pom roditor, afară de câți-va salcâmi sėu plopı și buruieni.

Incolo, în celelalte comune, în satele foștilor clăcași dela câmpia, cu greu se vor puté realiza atari societăți culturale, fiind-că acolo satele sunt rari, comunicațiunea pe timp de ernal e dificilă.

Apoi în ele nu se găsesc nici elementele necesare pentru acėsta, deore-ce preoții și țeranii trăiesc în miserie, și totul este concentrat în mâna arendașului, care de obicei nu trăesce în comună, őr vechilul (administratorul) sėu este însu-și un om ignorant și lipsit de cultură. Pentru el și patronul sėu, unicul scop este *demonul modern*, — banul rotător, őr nu cultura, nu ridicarea nivelului moral și material al locuitorilor.

La orașe, în capitalele de județ, deși sunt ómenı cu avere, — și acum avem în fiă-care capitală de județ gimnasiu clasic ori real, mai multe școle primare cu 4 învățatori și învățătoare, regimentul local cu oficerimea întrégă, tribunal, etc. — totuși viėta culturală și socială, este aprópe zero. O singură reuniune de cultură și bine-facere nu găsesci. Societăți de lectură, de cântări, gimnastică, pentru instrucțiune etc. nu se pomenesc. Decı nici serate literare, declamatorice etc. sė nu căutați prin orașele mici și mari ale nóstre.

Teatre stabile, ori și numai temporare, rar vei găsi în orașele mari cu 30—40 mii de locuitori, și rar vei vedé vr'un afiș pe părății stradelor — de forțe artistice nici nu mai vorbesc.

O gazetă ori revistă literară cu greu se póte susține un an întreg și pierde de inaniția, afară numai decă nu este pur politică, și susținută din fondurile clubului de partid.

Ómenii cu parale nu se interesază de așa ceva, căci nu simt necesitatea, őr biata dăscălime, des-

considerată și nesuștinută, ce p^ote ea să facă; de unde să ia ea fondurile pentru întreprinderi culturale?

Ca vieț^ă socială și ca distracț^{ie} sunt pentru bărbați unele cluburi politice, de ordinar câte două în fiă-care oraș, numite după cele 2 mari partide politice ale ț^{erii}, și cafenelele. Atât la club, cât și la cafenele, afară de cestiunile de politică, unica distracț^{ie} este jocul de cărți. Baluri dă fiă-care club separat pentru membrii săi. Și femeile iau parte activă la ideile politice ale bărbaților.

La convenirile sociale și intime, prin familii, unica petrecere este jocul de cărți, jocul la noroc, la care participă sexul slab cu mai mare interes și pasiune, decât bărbații. A nu juca cărți, séu chiar a nu sci să joci cărți, este un semn, că ești réu crescut. Jocul de cărți este o plagă socială fórte lătită și în familiile cu puțină dare de mână dela sate — la moșneni etc.

Apropos! Mai avem o specialitate, de care voi de acolo ne puteți invidia: de Cafeurile chantante, cari se găsesc în tóte orașele de multe-ori câte două, trei. Inainte erau ca o marfă și producțiune străină, astăzi sunt mai multe ca o producțiune națională și indigenă.

Punând la „Chetă“ numai câte un ban, tot la 5 minute, pentru câte o strofă de cântece nearticulate, poți petrece de minune să dai într'o séră câte 5—10 lei pentru cântece în tóte limbile și sonurile, ér decă vréi să mai fi și puțin galant, pentru o sticlută de vin, de 40—50 bani, trebuie să dai numai 5 lei.

Pe ușor 15—20 lei se duc la „cafée chantant“ într'o séră, pe când o cotisațiă lunară de 3—4 lei pentru înființarea unei societăți de lectură, de cântări etc. ț^{ar} fi prea mult, deși ai avé o altă distracț^{ie} luna întrégă.

Mișcarea noastră literară și culturală, revistele și jurnalele noastre politice și științifice, le cunoșceți și voi și nu am lipsă de-a vi-le schița. Eu trebuie să mă refer mai mult numai la viața dela țără.

III.

O excursiune economică și darea de sémă.

D'aceea voim să facem aci o mică dare de sémă despre raporturile agrare ale țerei, după-ce, fiind în serviciile unei instituțiuni de băni, ne-a fost dată ocasiunea să ne orientăm și să cunoșcem de-aprópe starea socială și agricolă a țării. Activitatea noastră de 8 luni de zile la amintita instituțiune, s'a estins cu deosebire asupra județelor Buzău, Râmnicu-Sărat, Brăila, Covurlui, Putna, Tecuci, Tutova și Neamț, apoi Ilfov, Vlașca și Ialomița, și în fine asupra unei bune părți din județele Dâmbovița și Teleorman.

Intinsul și vastul șes al Bărăganului l'am traversat în toate direcțiunile, cu trenul, și mai des cu trăsura, dela Buzău până în marginea estremă a județului, apoi dela Brăila la Râmnicu-Sărat, dela Râmnicu-Sărat la Hanu Conachi peste Nămolósa; dela Râmnic peste apa Buzău la Făurei, dela Ianca la Macsineni, dela Cilibia peste Grindu, trecând apa Ialomiței am ajuns la gara Lehliu pe linia Călărașilor. Apoi dela Călărași pe Dunăre și Borcia în sus și jos dela Dunăre am ajuns la linia ferată, și apoi am colindat toate satele și moșiile de pe Ialomița din dreapta și stânga.

Ne-am urcat séu scoborit la toate gările, vizitând moșii din dreapta și stânga, de pe liniile Bucurescă—Călărași—Fetescă, dela Mizil până la Foc-

șani, și dela Buzău peste Brăila, Galați la Tecuci și Bêlad.

Noi avurăm ocasiunea de a veni în contact direct și de a face cunoștință de aproape cu ómenii de tóte condițiile și stările sociale, de a-i visita și studia la casele și în gospodăria lor, și pretutindenea am fost fórte bine primiți și n'avem a ne plânge séu a cârti| asupra nici unuia dintr'ênșii. De asemenea nu credem sê le fi făcut noi vre-o supêrare, séu sê le fi dat din parte-ne motiv la vre-o plângere. Și decã reamintim acele visite, și contactul cu dênșii, o facem c'un scop și interes mai mare, impersonal,

Am venit în contact direct cu marii proprietari de moșii și tot-odată distinșii cultivatori ai țerei, cari ei singuri se îndeletnicesc cu căutarea moșiilor lor; cu arendași mică, mare, și fórte mare; cu administratori și comptabili de moșii, și cu diferiți ómenii de serviciu ai moșiilor mare; am vizitat gospodăriile razeșilor dela Nicoresci și de pe apa Berheciului pe la Brahășești și gospodăriile celor dela Cudalbi, cari au purtat pe la începutul seclului actual decă de ani procese contra Vornicului Costachi Conachi, și și-au apêrat cu succes moșia și libertățile lor. Am umblat prin curțile și economiile moșnenilor, de pe malurile Călnăului până la Zêrnesci, de pe Slănicul de Buzău în sus, până la munte, unde se mai póte umbla încă cu trăsura, la cei de pe Rêmnicul Sărat până la Buda în sus, ca și la cei de pe apa Teleormanului și a Vedei; la țeranii ohabnici de pe Ialomița, Borcea și dela Baltă, am umblat pe la mocanii baroniți și pe la cei, cari și-au păstrat încă vechiul port strămoșesc, averea și obiceiurile; la țeranii lucrători pe moșii, în satele vechi și noi am convenit cu scutari și têlași, ca și cu pădurenii și esplotatorii de păduri.

Relevăm aceste drumuri intenționat, nu ca să facem reclamă, séu să ne punem în evidență, că cine scie ce ispravă mare am fi făcut pentru noi, séu pentru alții, ci numai ca să facem o constatare, contrar obiceiului, la noi, durere, prea des practicat, de a scrie și a scrie mult și vorbi mult despre lucruri, cari nici-odată nu le-ai vădut, séu de a-le copia după alții, și a-ți însuși munca streină, și a-o presenta sub numele propriu. Noi n'avem lipsă de reclame de gazetă, ci numai de scrutarea adevărului.

Și ne este mare témă, că nu vom poté fi destul de obiectiv, și spațiul, fiind limitat într'un diar, nu vom poté resuma pe deplin și esact toate notițele culese asupra moșilor, ce le-au vădut și le-am visitat.

Noi din parte-ne am fi dorit, ca un condeiu mai competent și mai autorizat, decât al nostru, să-și fi luat gréua sarcină, de-a da un raport oficial și detailat despre starea esactă a agriculturii țerei, de care am fi putut profita și noi și alții; dér păn' acum n'am avut ocasiunea de a citi atarî dări de sémă, căci așa numiții inspectorî domenialî ai Ministeriului au o altă menire, decât de a se ocupa cu starea și progresul agriculturii țerei.

Apoi neavând caracterul officios, vom întem-pina poté mai puțină credință, decât o persoană investită cu caracter officios, și poté vom găsi ér la mulți puțină credință din cauză, că noi trebuie să afirmăm de multe-orî contrarul, decât este părerea generală, domnitóre la noi, că „România este o țără bogată, că agricultura ei a făcut un progres uriaș“, „că țeranul este fericit“ etc., cestiuni, ce le poți vedé și auđi discutându-se și declamându-se dilnic, în public și în pressă. Peste acésta, martorul ocular de multe-orî poté fi bă-

nuit de rea credință, animositate contra unei persoane, orî alteia etc.

Deci noi vom căuta a arăta esact nu numai producțiunea țării, ci și mijlocele de producțiune ale ei în tot ce privesce producțiunea agricolă, și așa, cum le-am găsit.

În privința elementelor constitutive ale producțiunii vom releva mai întâi faptul puțin cunoscut, că țera acésta n'a fost lipsită de ore-care cultură și bunăstare mai veche, și că nu trebuia făcut prin urmare totul din nou. Desvoltarea istorică și economică a țerei a adus cu sine, că în principate n'au esistat nici-odată orașe mari și cetăți fortificate, cari să atragă populațiunea la sine, în timpuri bune și vitrege, și că din contră, familiile boeresci stetea mai mult la țeră și la moșiile lor, și deci aveau case și de multe-orî palate destul de spațioase și beciuri și instalații mari, cari conțineau și apărau bună-starea și avuția familiei și la timpuri de nevoie puteau fi apărate și cu arma în mână. Ecarete erau destule și satisfăceau nu numai necesităților vieții zilnice de atunci, ci și unor trebuințe reale mai perfecționate, denotau un lucș și o eleganță. Pentru aceea, că chiar la finea seculului trecut cultura țerei nu era așa în decădere, precum este d. es. astăzi, avem o bună dovadă în descrierile autorilor contimporani despre viața intimă și serbările publice și familiare etc., ce ni-au rămas încă dela cronicari și scriitori streini, cari au trăit în țeră.

Ast-fel Sulzer în Istoria Daciei transalpine (I pag. 169) ne dă frumosul tablou despre moșiile boeresci din țeră: „O casă mare de piatră, zidită în octogon, cu o grădină frumoasă pe insula séu peninsula unui eleșteu artificial, format prin oprirea unui rîu orî gârle din cursul ei natural, a căruia rîpe înalte și maluri sunt acoperite cu vii,

626031

după ele de jur împrejur pe livezile smălțuite se găesc colibele țăranilor silitori, și apoi în urma lor la o mică distanță se găsește *Dumbrava* cea mai frumoasă, ce pôte să existe, care încungiură de jur împrejur acest peisagiu variat și-l cuprinde într'o perspectivă încântătoare. Aceste sunt de obicei *culorile obicinuite ale unei moșii de țără* din Valachia și Moldova“. Și termină cu apoteosă: „că nu mai un Kleist ar fi în stare și ar puté să le descrie, când ar voi să reproducă fidel frumsețea paradisică a naturei primitive“.

Lăsăm pe Wolf și pe ceilalți la o parte, cari tot așa de elogios se exprimă asupra frumseței și bogăției moșiilor țărilor române.

În secolul actual, cu deosebire după isgonirea fanarioților, la anii 1830—50, se întinsese în țără, la familiile fruntașe ale țerei, o bogăția și bunăstare estra-ordinară, palate, locuințe luxoșe, grădini, parcuri, ameliorări de vite, fructe, viță, culturi etc., cari, decât ar fi continuat cu ele, România ar fi fost ađi, în adevăr, una din țerile cele mai frumoșe și mai avute ale Europei. Décă s'ar fi căutat a se conserva aceste, și a împinge pe proprietari cătră progres și noué sacrificii, România ar puté lua astăđi concurență atât cu vastele și frumoșele Domenii ale Ungariei, cât și cu ale Rusiei, atât ca îndestrare, cât și ca sistem de cultură și exploatare a pământului, cu sate și bunăstare materială și morală a țăranului.

IV.

Causele stărei desolate de astăđi.

România, în ce privesce agricultura ei, este mare numai în întinderile moșiilor sale și a sis-

temei rapace, cu care arendașii storc an de an pământul fără gunoiu și fără repaos — și el tot mai produce încă, ceea ce dovedesce o fostă bogăția enormă a solului. Incolo cultura și bunăstarea este numai aparentă.

Una din greșelele principale ale organizațiunei noastre economice actuale, care a cauzat ruina economică a proprietarilor și sătenilor, a fost, că la emanciparea clăcașilor din 1864 s'a neglijat cu totul organizarea și dotarea comunei politice cu pământ comunal, — pășune și pădure comunală, — care să pună comuna politică la adăpost, și independent de proprietate să se asigure generațiunile viitoare cu pământ pentru sute de ani din pământul comunal, și să le asigure la toți pășunea necesară vitelor, și lemnul de construcții și de încălzit.

În schimbul acestor pământuri, pe cari proprietarul le-ar fi cedat atunci comunei, cum au făcut proprietarii în toate țările, el ar fi obținut de la stat său dela comună o sumă echivalentă în bani, cu care toți proprietarii și-ar fi putut face clădirile și ecaretele necesare, său să completeze și repare pe cele deja esistente, ca să introducă munca în bani, și să meargă toți în frunte, pe calea culturei și a progresului.

În schimb însă M. Kogălniceanu a căutat să împace capra cu varza, și n'a folosit nici la unii nici la alții, — nici proprietarilor mari și nici țăranilor, și nici cultura țării n'a servit'o.

În loc de-a face țăranilor parte la pășiunile și pădurile comunale, în limitea servituților, ce le-au avut și înainte, li-a dat pășiune pentru boii de muncă, ce-i aveau atunci, și încă câte-o văcuță, ér din păduri absolut nimic, și le-a declarat de proprietaricesci, ca și când ele nici-odată n'ar fi fost gravate de servituți, în favorul țăranilor.

Și totuși la voi în Transilvania și în Bucovina, pășunea și pădurea comunală s'a dovedit a fi pârghia cea mai însemnată de progres și bună-stare a Românului, nu numai pentru individ, ci și pentru comună. Ce ar fi și la voi Rășinari, Seliște, Avrigul, Zărnești și alte sute de sate mari și mici, fără de pădurile și pășunile comunale? De sigur, că nici-odată nu s'ar afla în stare de prosperare, de înflorire, în care se găsesc ele astăzi. — Dovadă sunt Românii din satele săsesci, cari numai prin vite s'au ridicat și se ridică, pe cari au avut tot-deuna dreptul *ab antiquo* de a-le ține fără plată în pășunea și pădurea comunală, din cari până astăzi nu i-au putut scóte. Dér nu numai Românii, ci și Sașii au răzimat și razimă încă și astăzi mai mult în ele.

Acésta s'a dovedit bine cu deosebire acum la facerea comasărilor, că tocmai în comunele cele mai frumoase și mai bogate, $\frac{3}{4}$ săsescă din locuitorii sași și români rađimă și trăesc mai mult după pământul comunal, în indivisiune, decât în proprietatea și moșia lor particulară. În pășunile comune, ei cu toții, Sași și Români, bogați și săraci, puteau să țină un număr nelimitat de vite, vara la pășune, și și țin altul câte 10—20 de vite mari, fără de nici o tacsă orî plată pentru ele. Pășunea bună și suficientă a desvoltat vitele, și în urma lor a progresat și agricultura.

Aci însă, reducând pe țeranul român la ținerea unei singure vacuțe, pe el, care din moși și strămoși era mai mult păstor și pădurar, era a-l frustra de pârghia lui principală de câștig și desvoltare.

Apoi nici țeranul făcut independent de proprietate, și nici proprietarul, ca să pótă merge înainte fără de țeran, ci încurcarea și paralisarea amândurora, unul prin altul. Cu ei și nevoile lor

nu li-a ajuns, ci li-s'a pus în cóste un al treilea factor, care s'ei repună și pe unul și pe altul: — *arendașul de moșii*.

Nu scim, decât vr'o inovațiune séu reformă nouă, din câte s'au întrodus în țerile aceste, a fost mai fatală pentru țără și a costat'o jertfe mai mari, decât formarea faimósei burghesimă, bogate și independente, unde pe o seriă de ómenă, recrutați din tóte clasele și ocupațiunile omenescă, fără multă muncă și trudă, s'ei faci din averea publică în oră-ce chip cu averi mari peste nópte.

Grația ei, tot-déuna arendașul — cel fără capital suficient, fără vite, fără unelte, — deși fără esperiență în ale agriculturii, putea produce și desface mai ieftin productele, din causă că el nu sacrifica și nici nu risca nimic pentru ele: el n'avea cheltueli cu vite, unelte, clădiri și nici n'avea nevoiă să țină cont de ceva, ca să nu se deterioreze și strice.

Cu țeranii n'avea témă de-a se învrășbi, căci termenul de arendă fiind scurt, de 5 ani de țile, după espirarea contractului, el pleca din localitate. În cas de nemulțumire din partea țeranilor, ei nu-i puteau face pagubă și nici țile amare, de órece el casă, masă, vite, unelte etc. nu avea, ca să i-le pótă strica, și nici că ședea între ei, ci avea acolo numai un logofet séu om de încerdere al séu în permanență, și el venea numai la treerat la recolta porumbului.

Apoi în privința mijlócelor, el nu trebuia să fiă tocmai scrupulos, numai bani să iésă. Viitorul economic al moșiei, progresul moral și material al locuitorilor și comunei, pentru el nu are nici un interes; biserica și scóla pe el nu-l privesc, îngrijescă statul séu comuna, lui ce-i pasă?

În aceste împrejurări, este ușor de înțeles, că arendașul putea să câștige, să facă stare și în

scurtă vreme să se îmbogăţescă, căci el de sacrificat nu sacrifică mult, decât sămînţa, ér vite, unelte şi munca priveau pe ţeranii şi pe proprietarul mare. Décă nimeria un an bun şi grâne se făceau, el câştiga 100—200 la sută, din capitalul pus în exploatarea moşiei, ér ţeranii aveau folosul, că şi-au ţinut vitele pe moşiă şi în acel an au trăit şi ei fără de-a mai face la datorii. Nu se făceau bucatele, arendaşul perdea sêmînţa şi arenda, ér munca o perdeau locuitorii.

Tot-déuna arendaşul producea mai ieftin, şi în piéta liberă el concura pe proprietarul mare şi pe ţeran, pe cari aceleaşi produse, fatalmente trebuiau să-i coste mai mult, fiind-că ei aveau vite, unele ecarete, cari tóte reclamau spese de întreţinere anul întreg.

O consecinţă fatală a acelei măsurii, nu îndestul de bine chibzuite, a fost, că pe nesimţite exploatarea moşiilor mari a ajuns în mare majoritate a lor — pe mânilé arendaşilor. În judeţele Munteniei ađi poţi numéra pe degete pe proprietarii moşiilor mari şi mijlocii, cari îşi caută singurii de ele. Dela anul 1864 încóce proprietarii, sub influinţa concurenţei înverşunate, ce li-o făceau arendaşii vecinii, n'au mai putut face nici o îmbunătăţire séu instalaţiune pe moşiile lor, şi numai că au vegetat şi o au încurcat de ađi pe mâne.

Nu numai că dela 1864 încóce nu s'a mai făcut aprópe nimic pe moşii, cu tot avéntul enorm al plugăriei ca întindere, dér s'au ruinat, pierdut şi distrus şi acele puţine ecarete şi vite, ce au fost pe moşii. Din vr'o 120 velniţe de spirt, ce erau şi lucrau în ţeră, ađi abia au mai rămas vr'o 40; celelalte au sistat lucrările, s'au ruinat şi desfiinţat; fênaţe şi păşuni au dispărut şi cu ele numărul însemnat de vite mari şi mărunte.

Proprietarii încurcați în datorii, ca să scape de ele, au început să atace fondul, mai întâiu să taie pădurea, apoi să o islăzuască cu totul, și să facă arătură din ele, pentru a mări suprafața destinată culturai grâului. Și acesta nu mult a folosit, au trebuit să le dea în arendă, ori să le vândă în urmă.

Proprietarii din Moldova, cari în majoritatea lor s'au mănținut până în anii din urmă în căutarea moșiilor lor, au fost ruinați séu mai bine zdrobiți cu totul prin răsboiul vamal cu Austro-Ungaria, și închiderea graniței. Ei nu numai că aveau economii mai frumoșe și mai bine înzestrate, decât cei din Muntenia, dér le și cultivau mai bine decât ei, din cauză că țineau vite multe și frumoșe.

Numărul și valórea vitelor, făcea jumătate din venitul și valórea moșiei lor, — și de-odată se vedură în imposibilitatea de a-le mai vinde cu preț. Ca să se asocieze cu toții laolaltă, prin adunarea de capitale mari, să formeze fabrici de conserve, cari să utilizeze și consume carnea și legumí, și să-o esporteze cu bun preț, — ei n'au făcut'o. Ei au desfăcut ciređile lor mari și frumoșe, mai pe nimica, și imitând esemplul celor din Muntenia, au trecut la cultura de cereale pură și fără economia de vite.

Consecințele au fost: că fórté multe moșii mari au ajuns în mânilé arendașilor ovrei, ér proprietarii lor — ruinați. Ađi ne mângăiám cu faptul, că ómenii de parale, cari au făcut averi mari prin devastarea și distrugerea moșiilor din Muntenia, se duc de-și cumpără moșii în Moldova, unde isprava dênșilor va fi tot așa de frumoșă, ba mai mare; că acolo va fi mai mult de devastat, de-órece Moldova era mai înaintată în cultură și bunăstare. Fiind-că în Moldova unui pro-

prietar séu arendaş de acolo îi trebuiesce să aibă un capital mult mai mare de exploatare, decât în Muntenia, de aceea moşiile și arendile au scădut mult în valóre și în preț în Moldova, deși pământul mai bun, mai variat și-ar permite să faci tot felul de culturî. Fênațe, pășuni și păduri se găsesc încă destule acolo, și de bună calitate.

Cât pentru țeranî, pământul, ce l'au căpêtat ei la 1864, cele 8, 10, 12 pog. ale lor, a fost destul să-le împartă odată între copii, ca să capete unul câte un pogon, un pogon și jumătate, pământ de cultură cu islaz și cu fênaț cu tot, și sôrtea lor ca țeranî să fiă pecetluită pentru totdeuna și să rămână tot în bordee și colibî să locuască.

Comuna rurală ca persónă juridică numai cu numele, însă cu primar, notar, preot, învățator, dependentă și pusă la discrețiunea proprietății mari și a noului venit, a arendașului și ómenilor săi, asemenea n'a fost menită de a ridica morala și bunăstarea materială a populațiunei dela sate.

Tótă lumea scie, ce rol umil și de compătimit are preotul dela noi: fără cultură suficientă și fără stare materială independentă; el trebuie să se ducă și să învoască vitele și să ia pământul de cultură în dijmă dela arendaș și proprietar, alătura cu păstoriții săi.

Primarul, decă e țeran, de asemenea; decă este dintre albastrime, este recrutat dintre foștii împiegați ai moșiei, și dat afară, mâne orî poi-mâne, ér trebuie să se róge de proprietar séu arendaș, ca să-l primască în serviciile sale.

Că ce rol umil jócă și în ce dependentă sunt de fapt acești stêlpî ai comunei nóstre rurale, am avut ocasiunea să vedem de repețite-orî în escursiunile nóstre amintite mai sus, unde ni-au adus pe primar și notar din al doilea și 3-lea sat pe

la 11 óre nóptea, pentru ca să ne certifice existența și proprietatea obiectelor. Tot-odată am putut vedé și ce temeiũ mare poți pune pe certificarea lor — deși valórea subscrierii lor merge până la Curtea de Casație.

De aceea nu putem, decât să aprobãm pe deplin procederea d-lui ministru Carp, ca pretutindenea din moșiile statului $\frac{1}{4}$ să se vëndă în loturĩ mari de câte 10 și 25 hect. și cu înființarea de majorate séu minorate pentru a forma prin sate o clasă de țéranĩ fruntași, independenți de proprietate și de fluctuațiunile politiceĩ militante, din care să se recruteze pe viitor preoții, învățătorii, primarii, notarii de prin comune etc. Că va aduce o schimbare esențială spre bine, aceea este sigur, dér cine póte afirma, că ea va curma réul? — Și óre ea nu ar fi necesară și pentru celelalte comune de asemenea? In orĩ-ce cas, ea trebuia făcută de mult, și omiterea a fost o greșelă.

Apoi o altă greșelă politică și economică a fost de a introduce și permite luarea de moșii mari în arendă și exploatare la tot felul de ómenĩ, fără de nici o pregătire seriósă prealabilă, nici cu cunoscințe și experiențe de specialitate și fără de a lua vre-o măsură în interesul solului și al locuitorilor. Cu deosebire a fost o greșelă a permite la ómenii streinĩ de țérá, să ia în arendă moșii de mii de pogóne și domenii de ale statului chiar, și să concentreze 10—15—20 până la 30 moșii mari de multe mii și decĩ de mii de pogóne în mâna lor, fără ca să facă cea mai mică îmbunătățire pe ele, și să contribue cu ceva la cultura și progresul economic al țérii, ceea ce încă a trebuit să-și dea cu timpul rezultatele funeste.

Grație lor, arendașii în lupta de existență au devenit superiori proprietarilor și țéranilor, și i-au putut codi din ce în ce mai mult până la nimicire,

Lor este de a-se mulțumi, decât tăria și puterea agriculturii noastre nu consistă și se rașimă așî nici în proprietarii de moșii mari și nici în țeranî, ci în *arendașî*; nu în ómenii cu o pregătire specială, séu cari din moșî și strămoșî s'au ocupat și îndeletnicit cu agricultura, ci din *declasații* și *transfugii tuturor ocupațiunilor omenesci*. Nu este decî mirare, decât agricultura noastră, ca sistem de cultură și *intensivitate*, nu a făcut nici un pas înainte, ci a rămas tot cea veche, și țeranul tot în miseria de mai înainte.

Lor este de a-se atribui, decât sciința și cultura, cu tótă înmulțirea scólelor în țeră, n'a putut prinde încă rădăcină în popor și la țeră — căci ómenilor de afaceri nu le trebuesce cultură și sciința, și cei cu sciința sunt desconsiderați, fiindcă nu au parale.

Sciința și cultura au rămas isolate de partea practică a vieții și ocupațiunei Românului. Întréga noastră economiă consistă în principiul, că solul trebuie să producă în continu fără restituțiune; boul din jug care muncesce ziua întrégă și țeranul, care de primăvara până ce dă zăpada muncesce până'i vin stele verđi înaintea ochilor, *este neproductiv*, și decî și merită sórtea, ca să se hrănescă cu știr, lobodă și alte burueni, și numai *arendașul* improvisat din cârciumar, maslinar și bragaiu, este *om productiv*. Aceste părerî bizare le poți așî la noi fórte des și dela ómenî, cari trec de ómenî de óre-care serioșitate.

Prima fasă a fost scóterea proprietarilor mari din moșii și înlocuirea lor prin arendașî dimpreună cu anihilarea țeranilor, și acum a doua este formarea de companii de arendașî, și concentrarea arendeii moșiilor în mânilé câtor-va persóne fericite. Vestitele societăți de publicanî ai Romei, cari au repus integra și sdravéna țerătime a

Italiei, și în urmă agricultura și bunăstarea ei, și cu cari nimeni nu mai putea lupta și susține concurența, sunt în deplină concentrare și formațiune și la noi. Rar vei întâlni la noi un arendaș, care se aibă și se caute numai o singură moșiă, ci de obicei 3—4—5—6—10—20 în diverse plăși și județe ale țerei, și fiă-care de câte-va mii de pogóne întindere. Unde o se ajungem cu ea, timpul va decide. Semnele însé nu sunt bune. „*Iam vestigia terrent.*“

Faptele arătate aci și consecințele lor fatale espuse în coneciunea lor logică și naturală, nu că ar fi rămas străine, orî necunoscute bărbaților de stat, séu proprietarilor. Nu, ci le cunosc fórte bine, le toleréză însé, din causă de oportunitate, și merg și dênșii cu curentul, neavând ce face, séu neavând tăria de a-se opune curentului.

Vorbind în cestiune cu diferiți domni proprietari, ei au recunoscut, că véd și cunosc și ei pericolul cel mare, ce-'i amenință din partea arendașilor, prin concurența inegală și prin devastarea moșiilor lor, pe cari li-le vor slei cu totul nu peste multă vreme, dér nu au ce face, căci este fórte greu se lupti singur.

Unii au încercat se facă o cultură mai sistematică și mai bună, decât arendașii, și au făcut și óre-carî îmbunătățiri pe moșiile lor, ca prin aceea se se impună, dér au plătit scump încercarea lor — s'au ruinat și li-s'au vëndut moșiile, séu, în cazul cel mai nevinovat, au trebuit se le dea și dênșii în arendă, căci nu-și mai găsiu socotéla! Și totuși n'ar fi atât de greu de resolvat cestiunea: de a întări comuna rurală, de-a scăpa pe proprietari și țeranî de-o concurență inegală artificială, prin împedecarea formării de asociațiuni și syndicate de arendași, și prin împedecarea concentrării de mai multe moșii mari într'o singură.

mână, cu deosebire însă prin impunerea de *dări și restricțiuni* arendașilor în favorul ridicării cultivei și înzestrării moșiilor.

Se dice însă din contră, și se publică în toate foile, că cultura țării a progresat, producțiunea și esportul de cereale a sporit enorm, și sporesce din an în an, că arendile și valoarea pământului au crescut enorm din ceea ce era înainte, și deci din tot ce s'ar dice despre stagnațiunea țăranului și a agriculturii țerei, nu este nimic adevărat.

Că producțiunea și esportul de cereale ale țării în general au sporit enorm și au ajuns pôte la apogeu, aceea este adevărat. Numai se nu întrebăm cum și de unde! Arenda moșiilor éráși a putut cresce ușor, a-se îndoi și întrei, când noul arendaș în loc de 6—700 pog. arătură, ce se cultiva înainte, a spart el singur la tot atâtea sute de pogóne de țelină din nou, și numai grâu pune adî peste 1000—2000 de pogóne. Că s'au devastat păduri, pășuni și fênațe, și s'au prefăcut toate în țerină, pentru a-le puté stórcce de forțele lor productive câți-va ani, acésta nu e progres. Arendașul a putut urca și îndoi chiar arenda moșiei, ne-avênd decât a lua câteva sute de pogóne de țelină orî se defrișeze și islăzuească din pădure, ér țăranilor se le urce cu atât mai mult condițiunile invoelilor, tacsele de pășunit pentru vite, și pentru pământul ce li-l dedea în parte de lucrat în dijmă, lucru ce el putea face fôrte ușor, căci nu-l împedeca nici un articol din contractul încheiat cu proprietarul, nici dispoșiții din partea guvernului, și el tot nu era în deficit.

De aceea se esplică, că impunerea în fonciere cu 20% mai mult proprietarilor absentistiți din țéră, cari trăesc în permanentă în streinătate, la Paris etc., n'a avut nici un rezultat practic. Statul n'a înduplecat pe nici unul din ei, de-a se

întorce la moșiile lor din țără, căci ei au urecat arenda moșiilor lor cu cele 20⁰/₀ și mai mult, și au găsit arendași, cari se le ia, ér arendașii li-au îngreunat țăranilor pășunatul, așa că în definitiv, tot țăranul a fost lovit și s'a răspuns prin o depreciare și reducere a numărului și valorii vitelor.

Ôre decât în schimbul acelei legi, guvernul liberal ar fi impus și moșiilor particulare unele restricțiuni în favorul menagiării și conservării substanței și culturai solului, și ar fi silit și pe proprietar, ca și pe arendaș, să contribue fiă-care la dotarea și inzestrarea moșiei, silindu-i să facă case și ecarete, n'ar fi avut alt rezultat? Cel puțin ei ar fi avut unde să ședă și în ce să locuască, și moșiile lor n'ar fi fost pustietăți și ruine, ce sunt astăzi.

Că însărcinarea mai tare a proprietarilor și țăranilor a făcut pe aceștia inegalî în lupta de existență și în concurența lor cu arendașii, ca un exemplu am poté cita casul, ce se petrece dincolo, la voi, în satele săsesci.

Acolo țăranii sași, deși sunt mai culti și mai bine disciplinați, deși au avut averi și gospodării sistematice cu pământuri mai bune din moși și strămoși, sunt mai buni cultivatori, decât Românii, și au mai multe societăți de ajutor mutual: totuși în lupta de existență și concurență dîlnică, ei fiind mai împovărați, decât Românii, dau înapoi și perd din teren, ér Românii progresază. Acest fenomen se poate esplica unic prin faptul, că Sașilor pentru a fi tot antemergători în cultură li-se cer prea multe daturî pentru biserică și școlă, peste puterile lor și peste venitul moșiilor lor. Românul, care e mai puțin pretențios, progresază.

Óre sã nu fiã și la noi tot așa, și sã se pe-
trãcã același lucru? Aci țãranul este frugal și ne-
pretențios pãnã la extrem, n'ai ce-i mai pretinde.
A-i egala, ar fi singurul mijloc de a constrãnge
pe arendași, sã contribue la ridicarea culturii și
înzestrarea moșiilor.

Dãcã esportul de cereale va da prin aceea
ceva înapoi, nu va fi mare pierdere pentru țãrã,
cãci în schimb, țãranul se va hrãni mai bine,
proprietarii și țãranii vor respira mai liber, se
va ridica și îmbunãtãți cultura de vite și, mai
pe sus de tóte, se va mai face câte ceva pe
moșii și cu încetul aspectul țãrii întregi se va
schimba.

V.

Starea agriculturii actuale.

Fiind spiritul de asociațiune la noi așa de
puțin dezvoltat, nu vei gãsi o singurã societate
de credit, ori de producțiune particularã. Nicã reu-
niuni de credit și ajutor mutual ale agriculturilor
între sine, mari sãu mici, nicã asociațiuni pentru
îmbunãtãțirea rasselor de vite, perfecționarea cul-
turilor, pentru cãutarea de nouã debușuri etc.
particulare, nu existã.

Tot ce existã este oficios fãcut de guvern și
cu concursul statului; județele au fonduri speciale
numai pentru construirea de așa numitele șosele
județene, din decimea cãilor de comunicațiune, și
încolo votãzã și fac datorii la cassa de depuneri
în anii de crisã pentru cumpãrarea de porumb la
țãrani, ca aceștia sã nu pãrã de fãme.

Încolo societãți de credit și economii prin
județe, plãși și comune, fãcute de țãrani și pentru

țeranî, cum sunt ale vóstre, nu se pomenesce; nici reuniuni de podgorenî pentru înființarea de pivnițe sistematice comune, cum sunt așa numitele „Kellervereine“ ale țăranilor sași dela d-vóstré. Chiar nici Mocanii d'aici, cari sunt separați în două grupuri, nu s'au putut avênta până la înființarea unei reuniuni de producțiune și ajutor reciproc între ei — deși sunt transilvăneni și au avut de ajuns ocașiune de-a vedé și cunósce de aprópe organizațiunea vóstră economică.

Mult — puținul, ce esistă și s'a făcut până acum în interesul agriculturii, este făcut de stat și al statului: șoselele cele mai multe sunt ale statului, așa numitele șosele naționale; căile ferate tóte ale statului; docurile la Galați, Brăila, cheiurile în porturile Dunărei, tóte făcute de stat. Corecțiuni și regulări de riuri, canalisări etc. nu s'au făcut. Societățile de credit, deși sunt pe acții, dér sunt făcute cu concursul statului. Ele sunt 3 la număr — Creditul funciar rural, Creditul agricol și Banca agricolă (nouă).

Creditul funciar rural acordă la proprietari împrumuturi cu ipotecă pe imobile rurale.

Creditul agricol, cu 32 sucursale în cele 32 județe ale țerei, acordă împrumuturi pe amanet și vite, la arendași și țeranî. Rěscóla din urmă a țăranilor a scos la ivélă așa numitele Credite agricole, cari erau înființate ca să vină în ajutorul țăranilor, cu deosebire se serviau și beneficiau de ele mai mult numai arendașii streinî, cari se serviau de banii și creditul statului român, în exploatarea moșiilor sale și a țăranilor, și realisau beneficii însemnate, ér țeranii erau codiți la un număr neînsemnat, ce se puteau împrumuta. Și fórté multe amanete, constituite de dênșii, erau fictive.

De aceea guvernul junimist se vèdù silit, sè ia capital și administrațiunea Creditelor agricole cu totul în sarcina statului și sè-le readucă la destinațiunea lor primitivă de-a împrumuta pe amanet unic pe țeranî. Astădî nu se mai pot împrumuta la Creditul Agricol, decât țeranii, cari pe un certificat al primarului de existența amanetului și solvabilitatea solicitatorului, pòte cãpèta între 50—500 lei. Daraverile vechî cu arendașii și proprietarii nicî pănă adî, după 6 anî de òile, Creditele Agricole județene nu le-au putut lichida, deòre-ce pe la tóte sunt încã o mulțime de restante, neavènd ce lua debitorilor.

Tot sub guvernul conservator-junimist s'a înființat în anul din urmă Banca Agricolă, societate pe acțiuni cu capital social de 12 milioane de lei, care pòte fi urcat păn' la 20 milioane, în scop de-a veni în ajutorul agricultorilor mari, proprietari și arendași, prin acordarea de împrumuturi pe amanet, în vite, produse, mașini agricole, pe polițe, scontarea de polițe, deschiderea de cont-curente etc.

Mari speranțe se legau de noua instituțiune, că ea va da o nouă impulsione fericită agriculturii țerei întregî, mai cu sémă, că în fruntea ei se pusese un om cu vederî largî, un bărbat de stat consumat, ér în consiliul de administrațiã erau din ómenii cei mai cu vađă din partidul conservator, ca General Manu, președinte al Camerei, col. Rosnovanu etc., și din care nicî ómenii de afacerî nu lipsiau, deòre-ce erau mai mulți bancherî într'ènsul.

Tótã lumea se aștepta, că prin ea proprietarii de moșii, cari își caută ei singurî moșiile, și au și vite, unelte mai multe etc. vor obține un avantajiu însemnat asupra arendașilor, cesțiune, care va puté fi numai în favorul și pro-

gresul agriculturii țării. Apoi era vorba de facerea unei anchete serioase și statistice esacte, nu fictive, asupra agriculturii țării, mai cu seamă având prevădută chiar prin lege facultatea de a lua în arendă și în exploatare docurile, având tot-odată prin ea posibilitatea de a atrage la sine și concentra în mâinile sale întreaga producțiune și desfacere de cereale a țării, c'un cuvânt se credea, că noua bancă agricolă în mii de chipuri va influența asupra direcțiunii și sistemii agriculturii țării.

Cum s'a achitat ea de aceste îndatoriri multiple și greutățile ce le-a întâmpinat ea la început, vom vedé mai târziu.

Alte societăți de credit nu există. Bănci pentru ameliorațiunii agricole, cari există în toate statele, și cari au contribuit așa de mult la ridicarea agriculturii acelor țări, la noi nu există, și nici că a pomenit cineva până acum de ele. Proprietarii dela 1864 n'au putut face nici o singură îmbunătățire pe moșiile lor, dér s'au distrus și ruinat aproape cu totul cele puține, ce erau atunci.

Nici o singură baltă, orî mocirlă nu s'a secăt, nici o singură pădure nu s'a plantat din nou, orî ameliorat. Luncile de pe lângă cursurile apelor, odinioară atât de bogate și frumoase, s'au prefăcut ađi în prunduri sterile și riurile în torenți sêlbatici de munte, din cauza devastării pădurilor, cari au pus tot petrișul și țărîna în mișcare; ér la șes și câmpia ele sunt făcute în eleșteie, pentru producțiunea de stuf și pesce pentru arendaș și proprietar, deși ele nu sunt decât un focar de friguri de baltă, cari deciméză populațiunea rurală cu miile, séu o face incapabilă de muncă pentru o mare parte a verii. Și totuși stuful nici a suta parte nu valoréză din ceea ce pământul acela ar puté produce ca pășiune séu fênat, decă ar fi secăt.

și svântat, ér pescii din eleșteu se învenineză și omoră prin gunoiul, ce se aruncă în eleșteu, ca să facă pod de trecut peste el.

On, consiliu sanitar a dat ordine fôrte severe la primăriă, să îngrijescă de scóterea gunoiului din sat, ca periculos sănătății și igienei publice, dér ca să-l arunce în gârle și eleșteie, ca să facă podurî cu el și să intocsiceze apa de beut și pescii din baltă, la aceea nu s'a gândit. Și totuși, nicî-odată nu a auđit séu citit cineva de lățirea tifosului și colerei prin bălegarul de vite, ce stetea în curte, dér tótă lumea a auđit de tifosurî și fel de fel de epidemii, ivite din gunóele și fecaliile ajunse în fântâni, isvóre, pêrae, gârle și conducte de apă.

Nu mai vorbim de fumul și miasmele, ce degagéză gunoiul la ardere, în jurul orașelor și satelor, carî ne delectéză de atâtea-orî și în capitală.

Nu scim nicî câte fênețe, pășunî și pădurî etc. sunt, de-óre-ce la noi — cu sistema nóstră de plugăriă — loc de cultură este tot ce este seménat cu grâu séu porumb, ér ce a rēmas nese-ménat, aceea este islaz, imaș, adică pășune. *Tertium non datur.*

Pășunî se numesc și ogórele sleite prin cultura de cereale, carî vara întrégă pe secetele terribile, ce țin 2—3 lunî de ȓile, nu au o buruénă orî un firicel de érbă verde. Și totuși țéranii trebuesc să plătéscă pentru ele un preț enorm de mare. Noi până acum nu sciam, că mai există o epocă de pășunat și de învoirea vitelor marî și micî la pășune și după Sf. Dumitru, deși suntem din moși și strămoși agricultorî și am visitat și cunóscem agricultura celor mai multe țéri din Europa. Și totuși pe tóte moșiile, pe carî am umblat după Sf. Dumitru, am găsit vitele țéranilor

la obor închise, fiind-că nu erau învoite din nou la pășune.

Un cadastru de pământ noi nu avem. Moșiile nu sunt măsurate, nici hotărnicite. Același pământ și tablă este diferită în mărime. Odată falcea și pogonul este de-o măsură, altă-dată de alta, — după împrejurări, după cum este să dăm pământ de cultură séu pășune țeranilor, ori că ei au să ne facă muncă pentru ele. Rari sunt moșiile, ale căror table și tarlale să fiă măsurate esact și drumurile ficsate definitiv, ca să le cunoscă toți și să nu mai încapă nici o îndoială în privința lor. Pentru proprietar și stat, singur decisive sunt cățimea arendei anteriore și păstrarea intactă a semnelor și hotarelor. Sunt procese de hotărnicie de 50 ani și mai bine, pendente înaintea tribunalelor, și astăzi încă stau neresolvate.

Apoi din timpurile primului dascăl român, a nemuritorului George Lazar, care cu elevii săi făceau pe geometrii și inginerii hotarnici, și până în ziua de azi, tot creăm la inginerii hotarnici, măsurăm și hotărnicim la moși, și tot nu scim unde ne aflăm și ce avem.

Titlurile de inginer hotarnic se oferă de tribunal după un examen prealabil în cestiuă de procedură civilă, cetirea scrierii cu potcove și încă ceva din geometriă. De cunoscințe speciale de economie și noțiuni de teren și agricultură, nici pomenire. Avem inginerii hotarnici cu diplome valabile recunoscute de stat, cari măsoră cu pasul, cu lanțul, și puțină cu formele trigonometrice.

De aceea este lucru zadarnic, de a aștepta séu a pretinde la noi pe vre-o moșiă un plan economic, ca să cunoscă întinderea esactă după terenuri și culturi etc., séu vre-o statistică esactă. Dacă se fac și dau, aceste sunt numai fictive, după vederi și evaluațiuni aprocsimative, făcute din

ochi, orî în vederea unui interes óre-care. Acésta la stat, cât și la institutele de binefacere — mânã mórtã, — și cât și la particulari.

Scriitorul acestora a fost trimis cu planul la o moșiã de-a statului ca sã o studieze de-aprópe, cã ar fi aprocsimativ de 2000 hct. = 4000 pogóne, și în realitate ea era de peste 7300 pogóne întindere.

Cultura vitelor a scăđut enorm, numeric și calitativ, pãnã în punctul de a dispãré cu totul. Proprietarii fórté puține vite țin, ér arendașii mai cã nu țin vite de loc, de-órece vitele nu rentézã, dic dênșii, nu produc. Cultivã altul cincî—sése moșii mari și nu are mai mult de 5—10 pluguri proprii.

Proprietarii din Moldova au desfãcut și ei ciređile și tãmãslicurile mari de vite frumoșe și acum nu se mai gãsesc boi frumoși nicî acolo. Mocanii sunt în deplinã decãdere și disparițiune. Câte vite țin proprietarii mari și micî se va vedé mai târđiu.

Puține vite țin țeranii, însé din cauza miseriei, în care trãesc vara și érna, ele au degenerat și pipernicit cu totul. Și ca forță și ca producțiune ele sunt cu totul de compãtimit. Pe „caii din paie“ și boii iernați afarã sub cerul liber, primãvara îi poți trânti de códá, dearêndul, vacile nu au o picãturã de lapte, oile es mulse și tunse din érnã. Vite ceva mai bune și mai numérose țin țeranii dela Baltã din satele de pe marginea Dunãrii și dela munte, cãci Bãrãganul este ađi întreg supus plugãriei.

Dupã specii și varietãți, caii au dispãrut aprópe cu totul din țerã și toți caii îi importãm din afarã; numai pentru armatã dãm pe fiã-care an peste un milion de lei.

Vitele cornute de rassa podolică, fiind rău ținute și mai rău hrănite, „tratate vara și érna cu răbdări prăjite“, au degenerat; ne trebuie 4, 6, 8—10 boi să înjugăm la plug și 4—6 boi la o grapă de mărăcină.

Rassa indigenă de Moldova a decădut; la cea de Muntenia boii sunt ca pisicii, încât îi poți ridica în brațe, pe orî și care; cea de câmpia din Transilvania a Mocanilor s'a corcit, a degenerat. Până mai acum 3—4 ani statul nostru nu creștea o kódă de vită, și nu avea decât doi măgari deveniți celebri, de cari s'a ocupat și presa și parlamentul.

Herghelia dela Nucet a dispărut de răpciugă. Acum suntem pe punctul de a face primul pas serios în direcțiunea acésta — prin înființarea fermelor model, cari se pun în aplicare din tóamna acésta.

Vite de rase streine au fost importate de repețite-ori și de diferite rase, dér nefiind o conducere unitară și o direcțiune dată de sus, ele tóte s'au zădărnicit și mai cu sémă după ce le-am supus la același regim, ca și pe cele indigene.

Astfel veđi vite de rassa de Olanda încrușate cu cele indigene, séu de Simenthal, am găsit vite de rassa cea mai delicată a Angliei — rassa Durrham séu Shorthorn — ținute érna afară în zăpadă. Resultatul și-l póte orî-cine închipui.

Lăptării mari nu avem, abia 3—4 de cele mici. Una singură este de ceva însemnătate, pe moșia Broșteni, proprietatea particulară a M. S. Regelui. Școlî de lăptăria decî nu căutăm. În schimb importăm unt și brânzeturi din streinătate pentru vre-o 2 milioane de lei pe an, și ne plângem, că vitele la noi nu rentéză, că sunt neproductive.

Introducerea stabulațiunei, ținerea vitelor vara în grajd — pentru cari stăruesc în streinătate

tóte guvernele, — la noi ar fi cea mai mare nenorocire, căci ar face să se dărîme întreg edificiul de carton al arendăşiei şi sistema de cultură a noastră. Şi totuşi şi la noi este absolută şi urgentă necesitate, de-a face ceva pentru a pune capăt dispariţiunii şi degenerării vitelor din ţeră.

Cultura şi îngreşarea rîmătorilor, odinióră fórte întinsă în părţile Craiovei, ađi a decăduť cu totul pănă în a apune. Infiinţarea tîrgului de rîmătorî delá Severin şi a celui de vite cornute şi oi din Constanţa nu au avut nici o înriurire şi amêndouë o să dispară de inaniţiă.

Cultura albinelor, odată atăt de înfloritóre în principate, despre care Sulzer, Wolf şi alţii scriu, că boerii aveau câte 15—20—30 mii de stupî, unul, şi că stupul dedea pe an câte 8—10 roi, — astăđi a dispărut cu desêvêrşire atăt din câmpiă, cât şi la coline. Şi cum să nu dispară, când vara întregă în câmpia plană şi cât veđi cu ochii nu poţi zări o floriceică séu un fir de érbă verde, ér la munte s'a pus petrişul în mişcare. Asupra lor însé vom mai reveni.

Cultura vermilor de mătase, odinióră înfloritóre, a decăduť aprópe cu totul, ţeserea de borangic, pânză şi şaiac în casă, a devenit fórte rară la ţerancele şi prin satele nóstre. Fostul ministru Carp şi-a dat multă silinţă pentru reînfiinţarea lor. Nu scim, decă tendinţele aceste laudabile vor reuşi, orî ba.

În privinţa pescuitului şi pescăriilor, odată atăt de bogate în avuţia şi calitatea superióră a pescilor, ţera era una din cele mai renumite.

Totuşi raportul d-lui dr. Antipa, asupra lacului Razim şi a bălţilor din Dobrogea, a dat la ivélă stări înspăimêntătóre. Reproducem câteva rênduri din acest important raport, adresat d-lui Ministru al Agriculturii la 1 Iul. 1894:

„Cantităţi enorme de crap, şalău de Dunăre şi de Mare, scrumbiţe, scrumbii şi chefal, ba chiar şi morunţi şi nisetri se prindeau în el (Razim), întrecând prin productivitatea sa toate celelalte pescării de lacuri din toată Europa. Date statistice esacte ne lipsesc din nefericire cu totul, pentru a pute arăta cu cifre marea productivitate a acestor lagune, căci antreprenorii pescuitului din ele, temându-se de-o viitoare concurenţă arătându-şi enormul câştig pe faţă, refuză categoric de a da orî şi ce desluşire în această privinţă; pentru a da însă o idee măcar, pot cita mărturisirea unui onest pescar bătrîn din Sarichioi, care mi-a declarat, că acum 15 ani, numai într'o singură zi trăgînd cu năvodul, a scos 34,000 ocale vechi de pesce, care în majoritatea sa era şalău de Mare. În timpul verei în lunile lui Iunie, Iulie şi August, cantităţi colosale de chefal, acest pesce atît de preţios, atît prin carnea sa gustosă, cît şi prin icerele sale scumpe — străbăteau prin gura Portiţei din mare în aceste lacuri, de unde fiind pescuiţi, se esportau proşteţi, săraţi şi afumaţi, până pe pieţele Constantinopolei, Odesei etc.

„De puţinî ani încóce însă, pescăria din aceste lacuri a început a scăde din ce în ce mai tare, așa, că productivitatea lor a ajuns astăzi la mai puţin de-o treime din ceea ce era mai înainte; din nefericire, această scădere merge progresînd așa de repede, încât suntem ameninţaţi chiar şi în scurt timp să le avem complet despopulate.

„Numărul cel mare al pescarilor, cari se hrăneau din pescăria în aceste locuri, a scăzut cu totul; ér locuitorii satelor înconjurătoare, aprópe cu toţii pescari, s'erăcesc necontenit, ne mai rămânîndu-le altă speranţă, decăt că póte le va mai da D-şeu un an bun; mare parte dintr'ênşii au început deja a-se da la alte ocupaţiuni mai rentabile, ca la agricultură, la cultura vitelor etc. Adese-orî am vădut prin satele Sarichioi şi Iurilof calotce pescăresci, trase la uscat şi servind acuma ca iesle pentru dat lături la vite în ele. Statul, care încasséză din arendarea acestor lacuri venituri destul de însemnate, este decî şi el amenin-

țat a-le perde în cea mai mare parte, decât nu va lua măsurii grabnice pentru a pune capăt acestui rău.*.)

D-nul Antipa îmi comunică personal, că după a d-sale evaluare, Dunărea dela Galați în jos, dimpreună cu lacurile și bălțile din Dobrogea, de-deau pe an la 15 milioane klgr. de pesce, pe când Dunărea dela Galați în sus, cu toate bălțile, riu-rile și celelalte ape din țera întregă, abia dau toate laolaltă la 5 milioane klgrame de pesce.

În escursiunile mele un arendaș al statului, din părțile Călărașilor, mi-se plângea, că el avea una din pescăriile cele mai mari și mai bune în partea locului, care îi aducea la sigur în fiă-care an câte 20—25 mii de lei venit curat, dér în acel an, 1894, n'a încassat nici 2000 lei, din cauză, că primăvéra n'a venit apa mare și n'a fost pesce aprópe de loc, și pesce în general e mai puțin ca înainte.

Despre păduri vom vorbi ceva mai târziu; totă lumea scie, că ele au fost devastate și defri-sate teribil. Arendașii tind numai după pămên-turi virgine, pămênturi cu păduri pe ele, pe cari se le pótă defrișa și se pótă face *locuri de cultură* din ele, pentru a-le puté slei de forțele lor secu-lare. Ți-se laudă arendașii pe întrecute, că ei au scos și curățit atâtea sute și mii de pogóne de rădêcinii din moșie și au făcut locuri de cultură dintr'ênsele. În schimb însé nu vor sé audă, că ei sunt cauza, că văile și pâraiele de pe moșiă, cari acum 10—20 anii erau cu apă, adî toate au secăt cu desêvîrșire și apa s'a retras în adêncimii considerabile, — secețile devin din ce în ce mai lungi și înspăimêntătoare.

*) Lacul Razim, starea actuală a pescăriilor din el și mijlócele de îndreptare, de Dr. Gr. Antipa. Bucurescii 1894.

Vênatul nobil a dispărut aprópe cu totul din câmpiile și pădurile nóstre, nefiind o lege de vênătóre, care abia în anul din urmă s'a întrodus și pus în aplicare; s'au înmulțit însă peste măsură lupii, vulpele, ciorile etc.

Viile au fost distruse cu totul de filocseră în mai multe județe, și sunt amenințate și celelalte. Deja au perđut cu totul viile lor județele Prahova, Buzéu și altele, ér filocsera s'a ivit în viile cele mai renumite dela Drăgășani, Odobesci, Cotnari, — acum de curênd în 5 localități din județul Ilfov — și ea amenință a repune și acéstă ramură de bogăția națională.

Nu scim, decă sub aceste raporturi póte afirma cineva cu consciința curată, că țera a progresat în cultură și avere.

Trecênd acum la inđestrarea și cultura moșiilor mari și mici, tabloul va fi și mai puțin îmbucurător. Am vêđut mai sus causele, pentru cari proprietarii n'au mai putut face și nici n'au făcut nici o îmbunătățire pe moșiile lor.

Sunt fórte multe moșii de sute și mii de pógone întindere, cari nu au nici curte măcar, nici casă de locuit pentru proprietar séu arendaș, și acesta trebuie să ședă cu chiriă în sat la un țeran, orî în casă țerănescă. Decă are ceva instalația, ea este compusă din o casă de gard, orî poiantă. Om cu avere, și care face afaceri de sute de mii de lei pe an, îl găseci ședênd într'un bordeiu în pământ, séu într'o hurubă, care stă să se dêrime în fiă-care moment. Ómenî cu cultură înaltă, cu poziția însemnată în societatea înaltă, cari au ctreerat tóte țerile culte ale Europei și cunosc tóte măririle și frumsețile lumii, nu au la moșiile lor instalațiuni și comfort cât un simplu țeran din alte state.

Ei nu fac instalații, fiind-că nu șed pe la moșii,

și nu stau la moșiă, să vadă ce se petrece acolo, fiind-că nu au unde locui și cu ce se hrăni, ar trebui să trăească acolo în cea mai mare miserieă, — decī mai bine trăesc la Bucurescī, orī se duc la Paris, Viena.

Arendașii, carī în cea mai mare parte au fost și sunt recrutați din clasele cele mai de jos ale societății, li-au dat pe moșii cât au cerut, și nu li-au cerut în schimb proprietarilor să le facă nicī o îmbunătățire pe moșiă, fiind ei ómenī cu puține necesități față de vieță și societate. Și prin aceea i-au nărăvit, de nu vor nicī să audă de cheltueli pentru ecarete și îmbunătățiri pe moșiă. Și decă i-ar cere un arendaș vr'unui proprietar să-i facă aceste, vine un altul, care o ia și fără de acele. Apoi de obiceiū nicī arendașul nu stă la moșiă, decât până seceră și treeră, și acolo nu are decât un vătaf, și acesta de obiceiū este un ignorant și fără de nicī o pretențiune.

Afară de casă, arare-orī găsești grajduri, șopróne, magazii ; mai găsești însă orī nisce coșare de porumb destul de primitive și acelea, orī că sunt numai nisce pari, împlântați în pământ, pe carī pe timpul culesului îi transformă în coșar, pentru pus porumb. De treerat se treeră sub cerul liber, ér pe timp de plóe, bucatele se acoper cu paie, vėrsate pe mușamale orī în saci, și dela ariă se trimit de-a dreptul la gară, și apoi la Brăila. La gări, li-a făcut guvernul pretutindenea șopróne deschise, acoperite cu tinichea ondulată, și docurile dela Galați și Brăila.

Acesta este cazul obicīnuit pe tóte moșiile arendașesci. Ómenii de serviciu șed în colibe séu bordee, făcute în pământ, ér vite nu sunt, și decă sunt, ele sunt adăpostite după șirile, grămeđile de paie, orī cu totul ascunse în paie. De multe-orī ómenī și animale împart unul și același culcuș și

Puținele mașini, 2—3 pluguri, maximum 10, 2—3 mașini de sămănat, mașinele de secerat și mașina de treerat stau afară sub cerul liber, în plóie și pic.

De grădină, de pomi, parc, plantații etc., nu se pomenesc. De multe-orî pe moșia, de multe mii de pogóne întindere, nu ai un singur copac orî tufă, nu ai un băț de lemn să arunci după un câne. Numai unde și unde, pe moșia întinsă pe șesul imens, zărescî câte-un arman — constând din câte-o șiră colosală de paie, părăsită, orî câte-va vite în jurul ei, care îți aduce aminte, că nu te gălescî tocmai în Sachara, ci ești într'o țeră civilisată și cu cultură.

Décă întêlnescî ómenî în drumul têu, te îngrozescî de aspectul lor — cu fețele leșinate de fóme, cu hainele lor rupte și murdare, cu vitele leșinate, ca și ei, — ér pândarii, vătăfii și ispravnicii, stând în jurul lor, înarmați până la dinți — cu puscî, revolvere, cu iatagane și hangiare la brêu — încuragiându-i și ținându-i la muncă și dreptate.

Raporturile vechî patriarchale atât de educative și armonióse a proprietății mari asupra celei micî; autoritatea și influința personală, unde au ajuns!..

De s'ar scula din mormênt un Sulzer și Wolf, străinî de némul nostru, carî nu puteau în de-ajuns lăuda și slăvi frumșeța moșiilor și bogăția țerilor nóstre, ca să vadă ce au ajuns ele și unde ne-a dus sistema: *laissez faire, laissez passer!*

Și totuși strigăm cu toții: cultură, progres, reducerea speselor de cultură, ca să putem arunca mai multe cereale la Brăila și Galați și să putem sustiné concurența cu America!!!

Trecênd la sistema de lucrare și cultura propriu disă a pămêntului, cu greu vei poté vorbi

de o sistemă și normă ore-care, fiă în privința cultivei pământului, fiă în privința rotațiunei plantelor.

Majoritatea arendașilor noștri cultivă grâu după grâu, fără întrerupere și fără gunoiu 6 — 10 — 12 ani de-arêndul.

Aci se cultivă, propriu dis, numai 2 plante: grâu de tómnă și porumb.

Mulți nici nu știu, decât mai există și alte plante. Unii mai cultivă și rapiță și ceva orz. Toți relativ puțin. Nereușita rapiței mai mulți ani de-a rêndul i-a speriat pe mulți dela cultura ei. Rapița o cultivă majoritatea lor în porumb: după sapa porumbului de-a 2-a óră, împrăstie sêmênța de rapiță printre porumb și o îngropă cu sapa. De aceea arare-orî veđi la dênșii o cultură curată și încheiată de rapiță, ci mai mult numai pîlcuři, pîlcuři. Unii din proprietari o sêmênă și în ogor negru, — și decât ea n'a reușit în Octomvre, o întore și pun grâu în locu-i.

Grâu pun pe jumătate séu $\frac{3}{4}$ din supratața moșiei, — de aceea lanurile de grâu și-se par nesfârșite. Grâul îl sêmênă atât în miriște, după grâu, cât și în porumbiște și mai rar în ogor negru, recte în islazul vitelor. Chiar și numirea de ogor ei au schimbat'o și numesc arăturile de tómnă ogor. Rêu este, că nu mai pot lua pământului câte-o recoltă și peste iernă, d. es.: una pe la Crăciun și alta prin postul Pascilor, și apoi se facă sêmênăturile de primăveră!

Cultura și lucrarea pământului este din cele mai defectuóse, ce póte se existe: din causă, că arendașii nu țin vite proprii, ci lucréză numai cu plugurile și vitele leșinate de fóme ale țéranilor, și ei s'au tot întins. Cu tóte, că guvernul a întrodus și impus între țéranî plugurile cele mai grele și mai scumpe: plugul universal de Sack Ransomes,

totuși nicăiri nu vei vedé atâtea mărăcineturi și burueni, ca aici.

Veđi în lanul de grâu pâlcuri pâlcuri de mărăcineturi de porumban, măceși, pălămidă, lobodă etc. La o moșie de 4—5000 pogóne, poți calcula aci pe ușor atâtea sute de pogóne cu porumban, de care se feresce om, se feresce vită. Ba am vădută la 1000 pogóne și peste 300 pog. acoperite cu porumban și măceși ($\frac{1}{3}$). Ca să-i scótă nu-și bate capul nimeni. Mai bine ia altă moșiă în arendă.

Pirul este pe arătură așa de des, încât de multe-orî nu veđi holda din el. De gunoit nu guoesce nimeni, — cu gunoiul umple găurile și drumurile, fac poduri; unde nu sunt lemne, el se taie în formă de cărămidă, îl usucă — numit tizic — și îl întrebuintează ca combustibil pentru iernă. Paiele de grâu le vënd la țeranî, cu prețuri fôrte mari, câte pot, ér cu celelalte, fiind-că nu țin vite, încăldesc locomobilele dela mașinile de treerat, móra de abur, orî le dau foc din șire.

Stingitul de paie de grâu s'a vëndut une-orî și cu 40 lei. Rapița, une-orî și grăul, aruncate prin porumb, și apoi vëndute orî a nanetate le bancheri, când e să-i dea flórea: acésta este economia, aceste sunt reservele arendașilor noștri.

După o astfel de cultură și îngrijire își póte orî și cine închipui, ce fel au să fiă produsele. Ai sēmēnat grâu și recoltezi mai multă secară și burueni. Pe piéța Anversului, gozurile din tótă lumea pórtă numirea de grâu românesc. Producțiunea nóstră medie abia mai este pe jumătate, a treia parte, din ceea ce era acum 20—25 ani. Nu o putem calcula la mai mult de o chilă = 7 hl. la pogon — cu-o oscilațiune între 6—9 hl. Un pogon de al nostru este aprópe cât un juger catastral al vostru: 0.53 : 0,57 hc.

Prețul grâului a fost în anul trecut 5.30—5.50—6.00 lei de hl. Dacă Englesii nu ni-ar aduce cărbuni de pétră, ca să încarce vapóarele cu grâu înapoi, ca ballast, — prețul grâului nostru ar fi și mai scăzut. Acum prețul grâului stă între 7—8 lei hectolitru, la Brăila și Galați — până acolo speșele de transport, fract, comision etc. Ne putem ușor închipui. ce preț capătă pe el țéranul, care n'are bucate de vëndut cu vagonul și de trimis la Brăila, ci este silit să le dea la grânarii de prin sate, comisionari de-a 3-a, 4-a mână.

VI.

Proprietarii.

Acum te rog, iubite lector, să mă urmezi puțin în espedițiunile mele, ca să te convingi însu-ți de starea lucrurilor, căci nu te voi obosi nici cu descrierea crivețului de 3 zile, și nici cu „ducerea sub vânt“ din Bărăgan, séu cu trecerea cu barca nóptea în Baltă, nici cu trecerea cu sania pe ghiéta, ce se rupe, după vitele dela pășune, séu cu marșul și însoțirea unei puiete de lupi, pe distanță de 4—5 klm. și la o depărtare de 2—300 m. metri, și nici că te voi plictisi cu *Fata morgana* și rătăcirile pe ceață și zăpadă, prin Bărăgan, unde fiă-care buruénă mică și-se presintă drept stejar secular; dai peste turma de oi, și ele sunt dropii; urmăresci iepurele pe zăpadă și el este șórece; veđi lacuri și sate, ce nu există etc.: ca să aibă ideă, cât de frumósă și grozavă tot-odată este câmpia și natura la noi!!

Nimic din tóte aceste, ci te voi conduce acolo, unde te va interesa mai mult, în gospodăriile proprietarilor mari, la gestiunile arendasilor.

în beciurile și pivnițele podgorenilor, prin curțile și gospodăriile rezeșilor și țăranilor ohabnici — la mocani, ca și la cojani, și țăranii de prin sate. Aceste, de sigur, că te vor interesa mai mult.

Și cred, că nu te vei supăra, decât voiți face și puțină archeologie, căci la noi, ca economist, nu strică, să faci și puțină archeologie, ca să vezi progresele mari ale culturii moderne.

La *proprietari*, nici la Buciumeni lângă Iași, séu la Christesci în Neamțu, nu te voiți duce, ca să vezi ce au ajuns palatele principelui Michaelache Sturdza; nici la Pașcanii (din Moldova) să vezi palatul și parcul Rosnovenilor, în ce stare au ajuns, și nici în atâtea moșii grozave, ajunse în mâinile streinilor, cari cel puțin există încă și tot culturii țerei servesc, și sperăm-le obține éráși prin *assimilare*, — deși astăzi sunt ca și pierdute pentru noi și avuția națională.

Vom începe numai cu fosta moșia Fundeni a Vornicului Costachi Conachi, cât un principat de mare, de 70,000 pog., ce se întindea peste 3 județe, al căreia palat și parc dela Țigănesci a ajuns cel puțin în mâna unui om de valoare și bun cultivator, care le poate ține încă în bună stare; dér să vezi trupurile moșiei, ce au devenit și în mâinile cui au ajuns: să vezi la trupul numit Nămolósa de lângă Siret, care este destinat de sörte, să jöce încă mare rol în istoria țării; să vezi hanurile, drumurile și urmele de gospodăria grozavă de odinióră a lui Conachi. Acele nu sunt hanuri orı cărciume obicinuite la țéră, ci *Grand-oteluri* moderne, cari ar face onóre orı și căruia oraș mare, dér astăzi stau părăsite și pustii în câmp, încât ciórele, cucuveicile și liliecii își fac cuiburile în ele.

Mai în sus la Puțeni vei vedé cum a dispărut parcul Mavrocordătilor, la Pechea al Moruzestilor, cari au pierdut tot. La Vlădești, pe Prut,

curtea boerescă și un grand-hotel cu pivnițele boltite — mari, de poți întorce carul cu 6 boi în ele, — ađi mâne se prăbușesc tóte la pământ.

Dér vom lăsa partea acésta a Moldovei de jos și Moldova în genere la o parte, unde am avea prea multă archeologie interesantă de făcut, și unde am avé de înregistrat miseria, ce a produs'o cultura modernă; și lăsând la o parte și familiile fruntașe ale țerii, vom trece la proprietarii de a 2-a și a 3-a mână din Muntenia.

O frumușică moșiă și instalațiune se găsesce la Gologanu și Ciorăței în Rîmnic, la Glodenu-Sărat și Valea Tencului în Buzău — cu grădină de pometuri, vii, magazii, grajduri, crame etc., dér cară ađi stau în părăginire, căci arendașii n'au ce face cu ele. Dela ei am ajuns deja la moșneni și razeși, unde avem de înregistrat mai multe lucruri frumoșe din bătrâni. Dovadă, că cei vechi erau înculți, și noi am civilisat țera.

Ce a produs cultura modernă? — A scos proprietarii din moșiile mari și i-a înlocuit prin arendași. Puținii, cară au rămas și au mai făcut câte ceva, îi poți număra: în partea de jos a Munteniei te voiă conduce la gara Sihlea, ca să veđi un castel frumos al Dómnei Elena C. Grădișteanu, cu biserică și doue școle rurale moderne, cară nu au păreche în țeră, — dovadă, că din secul frumos al nostru încă tot nu s'a stins de tot dragostea de biserică, de limba strămoșescă și de țeran; cu o moșiă ca un parc englesesc — și la țerană case și instalațiuni economice mai multe și mai frumoșele din câte vei găsi în țeră; dovadă, că mâna și conducerea n'a fost nenorocósă.

Vom trece în Buzău, la Cazotta lângă Mizil, ca să veđi o moșiă cu un palat modern, a unui mecenat modern, cu un administrator cu studii de specialitate în frunte, a cărei înzestrare și con-

ducere corăspunde pe deplin esigintelor culturai și timpului modern. Ea îți arată, cum ar fi trebuit să fiă toate moșiile mari și starea de agricultură a țării. Proprietarul are însă o slăbiciune — de-a nu suferi rapața pe moșia sa, și bine face; în schimb iubesc vitele, are frumoasă ciredă de vaci, cu lăptărie, și a stăruit mult sub guvernul Brătianu pentru vândarea de pământ la țerană și formarea de sate nouă. — Onóre lui și ca cultivator și ca bărbat de stat!

Nu este vina mea, decât d'aci trebuie să te conduc tocmai pe malul Dunărei, la Petroșani în Vlașca, pe moșia prințului Dimitrie Știrbei, ca să poți vedé ceva nou, modern și frumos, și unde vei găsi un palat frumos pentru proprietar, dér și o casă mare cu un etagiu și grădină de pometuri și legume pentru administrator, care voesc să fiă și el trecut în rëndul ómenilor civilisați, nu numai patronul său. Acolo vei găsi nu numai grajduri solide, pentru tot felul de vite domestice, ci și un menagiu, scólă de cālărie și un număr de peste 30 mânzi de rassă. Ba administratorul s'a avântat până în a face plantațiuni de arbori și pomi roditori pe șosele și drumuri. Onóre lui, că n'a voit să trăiască în miseriă și bordee, și a silit pe proprietar să aducă sacrificiu pentru îndestrarea și dotarea moșiei. Decă ar afla mulți imitatori!!...

Decă nu ești obosit, mai putem da, iubite cetitor, o târcólă pe la Movila Banului, în Buzeu, pe la cei, cari au cumpărat moșii mari dela stat, ca să le plătescă în rate în 20 de ani, — pentru întărirea némului și a burghezimei române cu avere, — ca să veđi, ce au făcut și ei și cum le cultivă, și vei găsi, că ei plătesc pentru ele câte 20—30 mii lei anual, și iau arendă de câte 30—40—50 mii de lei, séu în loc de a-le îndestra și

cultiva în mod rațional, iau câte 3—4—5 alte moșii în arendă și le jupóie pe tóte.

Acum vei fi obosit, ca și mine, de atâta drum; suntem veseli, că am ajuns iarăși în mult doritul tren și la linia ferată. Decī ne putem recrea. Inseă aci este vagonul plin de agricultori-cultivatori moderni, și este bine să ascultăm puțin la discuțiunile lor. Din ele affi îndată, că cutare are 5, cutare 6, celalalt 3 moșii în arendă, că altul a sosit erī dela o moșie, a vizitat astăđi una și pentru mâne trebuie să trecă în celalt județ, la altă moșie. Vorbesc de numărul moșiilor, ca alți muritori de franci, și de numărul pogónelor, pare că ar fi gologani. Decī va fi bine să ni-i ochim și pe aceștia mai de aprópe în gospodăriile lor.

VII.

Arendașii.

Am arătat numărul mare al arendașilor noștri și rolul însemnat, ce ei îl ocupă în agricultura mare a țerii. Ei nu sunt ómenī de meserie, ci prin împrejurări au ajuns la agricultură. După origine, sunt fórté mulți străini între ei, ér după ocupațiune, sunt eșiți dintre micii prăvăliași, industriași, funcționari etc., cari au făcut ceva parale, și apoi, prin influințe locale și politice, au ajuns în arendi de moșii.

Dintre cei indigeni, mai puținī sunt, cari au eșit dintre agricultori: dintre moșneni. Intre vre-o 200 arendași, cu cari am venit în contact direct și am avut cu ei a face, numai vre-o 2—3 erau eșiți dintre țeranī — fii de-ai opincei, în adevératul sens, — vre-o 10—20 dintre moșneni și ră-

zeși,  r ceilalți din alte ocupațiuni, străine agriculturii.

De s'a nimerit un an bun și a c știgat ceva parale, arendașul nostru îndată procede la arendarea unei alte moșii, eventual 2, 3 de-odată. Unde pentru înzestrarea și exploatarea unei moșii mari de 5—6 mii pogone, ar trebui vieța și munca a 2—3 generațiuni de ómeni, arendașul nostru a ajuns în scurtă vreme, din nimic, s u fără capital mare la început, st p n pe 5—6 moșii de dec  de mii de pogone întindere, și le exploatez  pe tóte cu relativ f rte puține mijloce.

Arendașul stă 5, 7, 10, 15 și 20 ani într'o moșie și, la eșirea-i din moșie, nu se găsesce un cuiu în urma lui, or  un copac pus de el — nici în comună. Și să nu se cred , că el, fiind din popor, s'ar adăposti și pricopsi și alții pe l ng  el.  ntreb nd pe unul din ei, cu vre-o 6 moșii și vre-o 9000 pogone, d r r u încurcat, că de ce a ajuns d nsul aș  în datorii, și decă nu are ómeni de serviciu cu experiență, cari i-ar fi stat în ajutor cu cunoscințele și experiențele lor,  m  răspunse, că el nu are dec t doi băieți cu cari s'a ajutat și pe cari  i plătesce pe unul cu 600 și pe celalalt cu 800 lei anual, pe când tótă lumea scie, că p'aci la un vizitiu și la o buc t r s  trebuie să-i dai 40—45—60 lei pe lună și m ncarea. De aceea arare-or  vei găsi la d nșii o comptabilitate în regulă, un plan economic, o situațiune a cassei. Pe mecanic și fochist etc.  i angaj z  și plătesc numai pe timpul secerișului și treerișului. Incolo, afară de un vizitiu, or  nici acela, și 2—3 v tafi, alta nu are.

Auđisem mult vorbindu-se de mărimea moșiilor și despre bogățiile arendașilor din Ialomița și doriaam deja de mult să-i pot cunoșce de-aprópe. D r va sosi timpul în cur nd, ca să am de-a face

cu ei, și încă cu matadorii Monacului românesc, dintre cari unul 55 mii de lei, perduți într'o séră la cărți, îi numia „un bagatel și lucru de nimica pentru el.“ Și un altul, care pe la Maiu se fudulia, că are 50 mii de pogóne în mâna lui, și numai grâu a séménat peste 10.000 pogóne. Ambii erau arendași în Ialomíța, unul avea o moșie de 16,000 pog. din partea despre Ialomíța, și celalalt, tot acolo, una de 12,000 pogóne, care însé era moșie de Baltă, și cele doué moșii se întélniau cap în cap — avénd améndoúe o lungime de câte 17 și 30 kilometri.

In timpul acesta se ivise și bántuia crisă teribilă. Cei mai mulți arendași se clátinau ca trestia din Baltă, și cu sutele dedeau dosul, și eu fui trimis să fac evaluațiunea averei de pe moșii. Tocmai cei mai grozavi odiniórá, aceia erau mai amenințați.

Ce am găsit pe acele moșii, se vede din urmátóarele:

Pe prima moșie am găsit o casă frumoșică pentru arendaș, o magazie nouă pentru produse, încolo: grajd, pátule etc. absolut nimic, nici sat, nici plantații nimic, numai vre-o 20 familii de têrlași, și cu mare greutate a putut arendașul să dea 1000 pog. în dijmă la locuitori, încolo o cultiva întregă în bani. Dér cum? Deși era o moșie lipsită cu totul de brațe, avea în apropiere orașul Călărași și circulațiune dílnică directă cu Bucurescii, decí dela natură era indicată cătră cultura vitelor, și o lăptărie era ca lumina sórelui reclamată, puténd să trimétă dílnic laptele dulce și untul prospét la Bucurescí, totuși arendașul se puse pe cultivarea întregii moșii cu cereale.

Unde pe moșia aceea 5—6000 oi țigái și mii de vaci nu erau prea multe, ci indispensabile pentru a reduce spesele culturai, abia se găsiu pe

ea la vre-o 7—800 oi și 45 vite mari de prăsilă. Incolo arendașul avea vre-o 400 boi de muncă și vre-o 100 pluguri, căci o lucra numai cu plugurile proprii, avea 56 mașini de secerat și legat, și 4 garnituri de mașini de treerat. Cumpărase mașini o mulțime și acum se uita la ele, căci nu avea ce face cu ele, și un capital colosal avea angajat în ele....

Deși nu eram novice nici în ale agriculturii, și vădusem moșii mult mai mari, cele mai mari din Europa chiar, totuși trebuie să mărturisim, că la vederea lor am rămas și noi uimiți: 41 secerătoare de o singură sistemă și dintr'un an, și 15 de alte sisteme, era ceva colosal. Spunându-i impresiunea și părerea noastră, dânsul ne răspunse, că prin ele a voit să imiteze pe Americani, și să introducă cultura americană în țără!! — D-ta ai voit să imitezi pe Americanii, cari nu există în realitate, deore-ce în America proprietarii mici sunt aceia, cari întrebuintează multe mașini, fiind izolați de altă lume în moșiile lor, deore-ce acolo nu sunt sate, ci numai ferme, împrăștiate.

A doua moșie, proprietatea unei case de binefacere, avea ca ȳestre — *fundus instructus* al moșiei — nici casă, nici curte, ci numai un șopron de lemn în doi stêlpi, evaluat în 40 lei, și o cârciumă constând dintr'un bordei în pământ, evaluată în 100 lei=140 lei. Ea n'avea nici brațe, nici sat séu cătune, ci numai 10—20 familii de țirlaš. Arendașul ședea în casă cu chirie, la Călărași, căci moșia este în apropierea orașului. De cultivat o cultiva aprópe întregă în bani, cu pluguri aduse dela munte (Comarnic) vr'o 40 pluguri, cari ședeau vr'o 4—6 săptămâni pe moșie, și cu lucrători ambulânți aduși din Bulgaria, pe timpul secerișului.

Arendașul avea ceva mai multe vite, fiind-că

avea și Balta, care nu o putea ara: vr'o 200 boi de muncă, 50 vaci de rudă cu progenitura lor, și la vr'o 1500 oi țigăi. Pentru adăpostul produc-telor, arendașul făcuse un adăpost ușor cu scân-duri, pe cari la cas de trebuință le lua și se servia de ele și la alte scopuri, ér pentru vite un *saivan* = un gard despre nord est din coceni de porumb și stuf, pe cari după espirarea arendei le ridică și le ia cu sine, rămânând moșia în starea, în care a lăsat'o și dat'o D-dëu.

D'aci dela Baltă întors, am traversat cu tră-sura Bărăganul, trecând peste Ialomița (rîu), ca să visităm alte moșii de peste Ialomița, în plasa Ialomița de jos. Arendașul avea 3 sfori de moșiă una lângă alta, și una dincóce de Ialomița, fiă-care de câte 600, 800, 1200 pogóne. Ca dëstre moșiile nu aveau nimic, ér arendașul își făcuse un mic arman în marginea satului celor 3 moșii vecine, ér casa de locuit o avea în sat ca pro-prietate, și un grajd pentru 4 cai. Mașinele și-le ținea afară în plóie și sóre. După ce am umblat câte-un ceas și jumătate pe fiă-care moșiă, în tra-pul mare al cailor, arendașul mă invită să plecăm la cealaltă moșiă a sa — a 5-a, — până la care însë aveam să mergem 8 óre cu trăsura. I-am mulțumit de ofertă și l'am rugat, ca să mă scótă la gara cea mai de-aprópe — Țândărei, — ca să merg la Brăila, și cealaltă moșie a dënsului va rămâne s'o vizitez altă-dată.

În Brăila, drept répaos și recreațiune, o de-peșă mă încunosciințeză, ca să las tóte afacerile de-acolo la o parte și să merg de urgență cu alți solicitatori într'o afacere mai mare în Moldova.

Cu cel dintâi tren am plecat decî c'un mare arendaș în Moldova, la Tecuciu, și de-acolo cu trăsura în sus spre Prut, unde dënsul avea nisce moșii în arendă, ca apoi de acolo după terminare

să trecem cu trenul în spre Têrgu-Ocna, unde densusul avea și o pădure în exploatare, și zorul era mare.

Noua mea cunoștință avea, în tovărășia cu unii cu alții, numai 18, adecă opt-spre-zece moșii mari în arendă, începând dela Craiova și până la Têrgu-Némțu și Bêrlad în toate unghiurile și regiunile țerei, ca să fiă mai sigur de ele. Și cu toate acestea, acum o pățise, căci deși era om cu avere de mai multe milioane, totuși acum ajunsese în așa încurcătură și strîmtorare, încât câteva mii de lei jucau un mare rol la el.

În Moldova pretutindenea pe la arendași și proprietari erau mai multe vite și mai frumoșe, culturile mai curate, mai sistematice, conform obiceiului țerei, dăr casele și ecaretele pretutindenea în decadentă și parte ruinate pe moșiile mari, și nimic făcut din nou. Și cu toate acestea, deși în partea locului porumbul se făcuse, era crisă mare în cereale din cauza prețurilor scădute, crisă în lemne și crisă enormă în bani. Stimatul meu cunoscut acum, espirându-i arenda dela 3 moșii, a luat în locul lor una și bună, un domeniu în părțile Brăilei de 80,000 pogone cu 30,000 arătură și restul Baltă.

Timpul grăbind, m'am achitat pe deplin de misiunea încredințată, am mai făcut în cale și alte expertise și, întorcându-ne cu trenul accelerat din munții Moldovei, a 5-a diminéță eram în capitală, după un turneu de sigur puțin obicînit.

În o altă excursiune analógă, pe moșiile mari din părțile Brăilei, avui parte de a fi surprins de Crivêț — ventul de NEE — în Bărăgan. Trei zile și trei nopți ținū teribilul uragan. Dinții îți clănțăneau în gură, din picioare trebuiai în continuu să scaperi, pentru-ca să nu-ți amortescă, ochii nu-i puteai deschide, din cauza norilor de nisip pus în

mişcare, care părea, că împreună cerul cu pământul, vălătucii — un fel de plantă de stepă — erau mânați, ca fulgerul, de vânt peste șesul imens, învârtindu-se și atingând unde și unde pământul, părând a fi nisce stafi, ce se scobor din văzduhuri. Om și animal stă să s'ascundă în gaură de șerpe, numai să pótă scăpa cu viața de teribilul Crivăț.

Vântul sta să te ia de pe picióre, să rěstórne gări și șirile de paie, să rěstórne vagónele dela tren, pe care îl ținea în loc, căci îi spulbera focul și aburul din cazan, și el putea circula numai cu mare anevoe și cu întârziere de óre întregi. Sěrmamele vite stau flămânde ascunse în paie și nu le poți scóte afară de loc, ér bieteles oițe, surprinse pe câmp deschis, stau sgriburite cu câni și ciobani cu tot într'o cufundătură de pământ, vesele, că nu le duce să le ínece în Baltă.

A merge asupra viscolului este absolut imposibil, după el este periculos, că ventul te ia de pe picióre și nu te mai poți opri, te tot duce de te prăpădesce; numai *sub vânt*, adecă pieziș pe el, decă mai poți ínainta și merge cu greu, altfel trebuie să stai pe loc, decă nu vréi să-ți pui viața în primejdiă.

Și totuși pe întinsa câmpia, pe vastele moșii nicăiri vr'un semn de cultură, nici o casă, nici un arbore, orí tufă séu plantațiuni, ci numai șirile de paie și gările de pe linia ferată mai amintesc ceva a cultură. Ómení fórté rar íntělnesci câte unul. Pe o moșia de 8000 pog. de pe lângă Ianca, ímí spunea arendașul, că după-ce cu mare anevoe a căpětat moșia pe 10 ani în arendă, a trebuit să facă cladirí mai bune, din scândurí, ca cele de pán' acum, după ce predecesorului séu 'i s'a děrimat grajdul sub povara zăpědii și i-a omorít vr'o 80 boi, încât tótă lumea s'a ínfiorat de numėrul

și mulțimea cadavrelor, ce zăceau răsturnate lângă linia ferată. În casa lui de scânduri, vântul te sufla în de-ajuns pentru a-ți face ventilația, ér vitele steteau sgriburind de frig în grajd și la paie. Și totuși noi am mers pe acea vreme până în marginea apei Buzăului, la capătul moșiei, apoi, trecând peste linia ferată, pe alte moșii, și a 3-a di séra am ajuns la gara Cireș. Pe una din moșii fugise arendașul și lăsase proprietarului în urma sa, pe o moșiă de 5000 pogóne, o șiră de paie, o mașină de treerat vechiă și fără locomobilă, și alt nimic. O cârciumă lângă gară forma zestrea moșiei.

Suferințele de 3 zile cu Crivățul și desilușiunea cu bogățiile moșiilor în Bărăgan tocmai mă dispusese fórte bine, ca să ascult în tren plângerile unui arendaș grec, că acum nu mai este de trăit pentru arendași, că sêrmanii arendași n'au sê-și mai bată capul cu cultura moșiilor, că agricultura nu mai merită considerare și alte de felul acestora. Răspunsul, ce l'a primit, il va ținé, cred, multă vreme în minte.

Dér sê lăsăm pe cei mari la o parte și sê ne întórcem la cei mai mici, cu moșiile mari și mijlocii.

În scopul acesta vom lua d. es. jud. Buzău, unul din cele mai bogate, variate și bine condiționate, nu ca județele Ialomița, Brăila etc. Buzăul are munți cu păduri și pășuni renumite, are ape, fênațe și pășuni îmbelșugate atât la munte, cât și la câmp; are cariere de pétră pentru construcții, a avut vii. Încât pentru populațiune, el este bine populat, căci pe tóte văile sale satele sunt fórte dese — în coline satele și viile se țin lanț una de alta. — tot cu locuitori moșneni. În ce privesce proprietatea, are proprietate mică, mijlociă și mare. Proprietatea mică a moșnenilor

este de câte 100 pogóne — între 50—100 pog. — apoi vii, obrații cu pomi. Peste linia ferată, cam până la 15—20 km. depărtare de ea, sunt tot proprietăți mijlocii, sub o miiă de pogóne, de câte 2—3—400 și 5—800 pogóne.

De acolo înainte sunt moșiile tot mai mari; cu cât te apropi de extremitatea județului — cam dela 20—40 klm. depărtare, — moșiile sunt între 2—4000 pog., ér la extremitate sunt tot de atâtea decimii de mii pog.: Largu 12,000, Pogónele 30,000 Macoveiú 50,000 etc.

Ca cultură și instrucțiune, Buzéul are seminar deja de pe la 1830 și acum are și gimnasiu, mai multe școle primare de băieți și de fete, deci era un centru de lumină înaintea multor altor orașe.

Ce are ađi însé ca rezultate ale culturei: în oraș doué cafenele chantante, ér la țără pe cele mai multe din moșiórele acele frumoșe nu există nici curte, nici casă, nimic.

Causa e, că pe toți cârciumarii din Buzéu și Mizil îi gășesci ađi tot-odată și ca arendași și es-ploatatori de moșii, pe altul cu 2—3—5. Un bor-deiu în pămênt și o șiră de paie este tot rostul lor — anul acesta aci, la an în alt loc. Instalații nimic, vite de muncă 2—10 boi la moșiile între 200—2000 pogóne, vite de prăsilă de loc, afară de câteva oițe.

Ómenii cu ceva stare, în loc să-și îndestreze moșiile și proprietățile lor, le neglig, le lasă în părăginire, și iau alte 5—6—10 moșii mari în arendă, ca să nu facă și să nu sacrifice pe nici una nimic. Unul din ei îmi spunea următoarele :

Acum doi anī (1892) am câștigat după doué moșii — a mea și una dela stat — 150,000 lei beneficiu net, și nu m'am mulțumit cu el, am voit să fac milionul. M'am dus în Bucuresci. 'mi-am

ipotecat moșia la Credit, m'am dus la alți 2 bancheri, și unul 'mi-a deschis un credit de 20 mii lei, altul de 30 mii și am concurat la alte 5 moșii. Pe una, care a fost cu 20 mii arendă anuală, eu am dat 30 mii; pe alta, care era arendată cu 34 mii; eu i-am supra-ofertat și am urcat'o peste 70 mii, cu fonciera îmi vine la 77 mii. În total am adunat vr'o 9000 pogóne. Cât s'a simțit crisa, bancherii 'mi-au denunțat creditul. Acum câte moșii, atâtea sechestre, ba câte 2—3 pe alta. Cei, cari erau și treceau de mai soliđi și mai bogați, aceia erau mai rău încurcați, de nu sciau unde le stă capul.

Și acésta când? În primul an de crisă, după ce cu un an și doi mai nainte, arendașii vënduse chila de grâu cu câte 90—100 lei și realizase beneficii însemnate.

Acéstă licitare și supralicitare la moșii, din partea unor ómenī, cari nici habar nu au nici de agricultură, nici de cultura mare, nici de cea mică, numai în favorul agriculturii și țerei nu este, căci în nici într'un cas arendașul nu rămâne de pagubă, ci cel mult proprietarul și cu deosebire țeranul. Tóte în capul țeranului se sparg, care nu se póte mișca din localitatea lui. Am vizitat aprópe tóte moșiile dela câmp ale județului Buzău, dar mi-e gróză să-mi aduc aminte de starea moșiilor, satelor și țeranilor de pe ele. Tot așa și în vecinatul județ al Rîmnicului-Sărat, în Ilfov și Vlașca etc. Acolo făcui cunoscința unui arendaș, care avea 2 moșii în arendă de câte 1000 pog. fiă-care, și o pădure în exploatare. Stetea de 15 ani deja în acea moșie, și mie 'mi era frică să stau în casa lui până voiū scrie un raport, ca să nu se dărîme casa pe noi. De sigur un model de cultivator.

Cunóscem un alt cas drastic din jud. Romănați, — o mare moșia a statului, ce s'a împărțit în

loturi mici. Până ce era întrégă, vr'o 5000 pog., era arendată cu câte 5 lei pogonul; după împărțire, arendându-se pătrimea din nou, nisce cârciumări din Caracal, cari avéu la activul lor 30 ani de cârciumărie, o ridicară până la 25 lei pogonul, și se confirmă asupra lor. Indată după intrarea în moșie, ei deschiseră 5 cârciume noué în comună pe lângă cele 2 vechi deja esistente, în total 7 cârciumi într'un sat mititel. Și apoi se nu facă marii cultivatori educațiunea și ridicarea morală și materială a țeranului?!

Se va dice pôte, că acésta era cas isolat, într'un an de crisă teribilă, când nu s'a făcut nici grâul și nici porumbul și arendașii au îndurat pagube colosale în avutul lor.

Dér tocmai aci este cangrena, ca să fie cu toții ruinați la prima crisă, după ce vr'o 6 ani înainte avusese ani fórte mănoși și erau și prețuri mari la producte; vindéu chila de grâu cu 100 lei și mai mult, și nici unul dintre ei se nu aibă nimic rezervă. Apoi în privința pagubelor ce pretind a le fi suferit se stăm puțin la îndoélă și se judecăm din ce constau aceste pagube. Dênșii socotéu pagubă neivirea câștigurilor, ce putéu se le aibă. Inșé dela pierderea beneficiului și până la pagubă este o deosebire însemnată. Pierderea reală a fost sémînța, arenda pe un an și dobênda garanției, adecă a două câștiuri. Sémînța la rapiță și porumb nu a reprezentat o sumă prea însemnată, ér statul, și cei mai mulți din proprietari i-au amânat cu plata arendei încă pe un an, în contul garanției arendei asigurate pe un an.

Că au pierdut munca? Apoi dênșii au continuat de a vinde rachiu, stambă etc. în oraș, alții a pleda procese înaintea tribunalelor séu ca funcționari și deputați, în ocupațiunea lor principală, așa că munca ei nu au perdut-o: a ómenilor lor

dela moșie încă nu, fiind-că nu au ómenī. Apoi ce muncă au pierdut cu rapīta și cu grâul pus cu sapa în porumb, pentru care nu au arat și nici grăpat, séu pentru grâul și porumbul dat în dijmă? Ori pentru grâul sēmēnat în o brasdă, și porumb, pe care li le-au făcut țēranii în locul pășunatului, séu ca adaus al pāmēntului pe care li l'au dat lor cu dijmă. Séu decă arendașul s'a ocupat numai cu agricultura și a avut 5—6 moșii în arendă, în al căreia cont sē pună munca lui — căcī nu o va pune la fiă-care întregă. Spese cu reparații și cu usagiul de mașini și unelte, cu bóle de vite nu au avut, neavēnd de acestea.

Evident decī că perderile nu erau atāt de mari séu de grozave precum susțineau dēnșii și făceau pe lume sē crédă, și vorbeau pe întrecute de decī și sute de mii de lei.

Perderile aceste ale lor au fost mai mult inchipuite, decāt reale, precum este inchipuire, că ei fac cultură pe moșii.

VIII.

Moșneni, Răzeși și Țērani ohabnici.

Sē trecem acum la partea cea mai importantă a populațiunei române, care de sute de ani forméză razimul cel mai tare al populațiunei și țērilor române — moșnenii și răzeșii. Ea locuesce pe ambele versante ale munților Carpați, dincóce și dincolo de munți, cu aceleași instituțiuni, cari au supraviețuit tóte epocele de gloriă și cataclismele, ce au venit peste poporul și țērile române, și au resistat și reînviat cu aceeași splendóre, ca și fenicele din cenușa sa.

Cele mai mari fapte și rēsbóie glorióse sunt

strîns legate de instituțiunea moșnenilor. Resbóiele lui Ștefan cel mare, lui Iancu Huniade, a unui Pavel Chinez, a unui Ștefan Mailat sunt strîns legate de instituțiunea moșnenilor și răzeșilor. Tot-déuna decăderea socială și materială a moșnenilor a atras după sine decadența poporului și a țerei. Perderea autonomiei cneziatelor și micilor republice române de-alungul pólelor Carpaților din Transilvania și Bănat atrase după sine ruina totală a țerei în seculul al 16-lea și al 17-lea,— în Moldova și Muntenia în seculul al 17-lea și 18-lea.

Și nici că se putea alt-fel — cu o populațiune băștinașă numărósă, cu satele dese, unde casă se înșira lângă casă, ómenī cu stare materială independentă și tot-odată fără mari pretențiuni față de societate.

Deja din depărtare satele lor drăgălașe și întinse de-alungul colinelor, cu case frumușele acoperite de pomī, își spun, că acolo populațiunea trebuie să stea mai bine materialicesce, că acolo ea n'are s'aștepte nici diua de plată, nici nu o s'ovedī cu tăgărta subsuórá, ca să se ducă să împumute și céră de-ale mîncărei. Tot-odată centrele mari ale moșnenilor sunt strîns legate de un ram de bogăție și producțiune al țerei. Cele mai renumite vii și podgorii ale țerii sunt în mînile lor. De aceea este bine, să ne dăm puțin séma de situațiunea lor morală și materială.

Noi am vizitat atît satele moșnenilor din Muntenia, cât și ale răzeșilor din Moldova în diferite districte și plaiuri. În județul Buzéu cam din dreptul Mizilului am vizitat tóte satele dela pólele colinelor de-arêndul până peste Focșani înainte, și apoi cele de pe diferite văi și plaiuri. Situațiunea lor materială nu am puté-o numi tocmai strălucită. Condițiunile lor de traiú sunt cu mult mai rele ca înainte.

Moşnenii din coline sunt atât agricultori, cât şi cultivatori de vii, ér cei dela munte, de pe diferite plaiuri şi văi, unde póma nu se mai cóce şi nici grâul de tómná nu se face, acolo obraţiile cu pomi, în special cu pruni, fabricaţiunea ţuicei şi cultura vitelor este ocupaţiunea şi isvorul de câştig al moşnenilor.

Deşi moşiile lor datéză din timpurile întune-cóse ale evului mediu, totuşi ele, cu tótă sporirea enormă a populaţiunei, au rămas ca întindere încă destul de însemnate, ca să asigure bunăstarea şi independenţa materială a familiei, de orí şi cine, şi să permită familiei şi óre-care lux şi o vieţă mai confortabilă, decât a unui ţëran ordinar. Mărimea lor medie, după cum am putut să ne dăm noi sémă, este încă între 30—100 pogóne, apoi fiă-care moşiă este compusă din loc arabil, fênaţe, păşune, pădure şi-şi are şi via séu obratiile cu pomi roditori ale ei. Decí pe un astfel de proprietar nu-l putem numi ţëran în strictul înţeles al cuvântului. Şi apoi şi ei sunt ómení cu óre-care cultură, căcí toţi au învăţat carte, pe bărbaţi îi găsescí pe unii, mai cu dare de mână, ca arendaşi de moşii mici şi mari, pe alţii ca antreprenori, funcţionari în diferite serviciuri publice şi private, pe fií lor ca oficerí în armată etc. In casele şi instalaţiunile lor găsescí óre care confort şi până la un punct óre-care chiar şi lux.

Şi totuşi nu este ceea ce ar trebui să fiă, şi multe lucruri te impresionéză şi ating neplăcut la dênşii. Nici starea materială, nici cultura nu le lipsesce. Ceea ce lipsesce este spiritul de asociaţiune şi evoluţiunea naturală a gospodăriei. De-o parte tóte creaţiunile şi cuceririle nouë ale lucrului şi modei, ér de altă parte curtea neîngrijită, plină de burueni, instrumentele de muncă primitive şi arhaice, vitele pipernicite de fóme si miserii

Ca agricultorii și muncitorii de pământ nu sunt de loc mai buni, decât țăranii, și apoi fac un lucș mai mare, decât mulți dintre arendași. Nică cultura mare, nică cultura mică la dênșii nu e pe deplin desvoltată, așa cum ar trebui să fiă. Apoi moșiile sunt deteriorate prin desele împărțiri, au ajuns mai tóte să fiă în sfori și curele înguste de câți-va stânjeni, și lungi de decă de kilometri, cară nu permit dela sine o cultură și folosire rațională a pământului. Pășunile și fênațele lor de cele mai multe-oră sunt devastate prin petrișul și prundul adus dela dél, pădurile distruse.

Vitele moșnenilor sunt tóte de taliă mică și, fiind iernate afară, sunt pipernicite; folosul din ele este fôrte mic, neinsêmnat. Ei se rađimă și ađă cu vitele lor exclusiv în pășunea naturală, pe când acésta nu mai esistă la dênșii de loc. Cultura lucernei, trifoiului și sparcetei, séu a altor plante furagere, sunt pentru dênșii lucruri necunoscute. În lipsa de pășune în munții și colinele lor, unde au ocașiune, le duc la pășune la șes și câmpiă, eventual și mai departe, de le învoesc pentru vêrat acolo.

Întreg șesul Călmățuiului este ocupat vara de vite muntene și vin locuitorii dela munte, ca să facă fên acolo. În munți, pe délurile și văile lor, din causă, că și ei și fôștii clăcași au grămădit vitele la pășune, ér țăranilor li-s'a dat, după legea rurală din 1864, drept pășune cóstele și povirnișurile cele mai tari, prin âmblarea vitelor pe ele și prin devastarea pădurilor s'a pus în mișcare întreg petrișul și țărina, încât din cauza lor sunt amenințate mai multe sate în esistența lor. În multe locuri vin bolovanii și petrișul peste ele dela deal din moșiile proprietarilor, cară și-au devastat pădurile și desvêlit piscurile, și cele mai frumoșe pășuni și fênațe au fost îngropate sub

Ca cultivatorii de vii încă nu au de înregistrat un singur progres măcar, conform cerințelor timpului. Ei nici unul nu au măcar pivnițe, cât de simple, ci țin vasele cu vin séu sub cerul liber, séu sub un șopron deschis, ferit numai de plóia. Crama și pivnița la dênșii este tot una, același șopron, orî curtea. Am avut sê cotesc și evaluatez sute de vase cu vinurî la vre-o 50—60 de cultivatorii de vii, și abia la 2 inși am găsit pivnițe sistematice, încolo tot nu mai șoprone de gard, deschise, și vasele espuse la temperatura esternă a aerului.

Vinul arare-orî sê-l țină ei un an—doi, séu mai mult, ca sê-l fermenteze și trateze, și dênșii sê tragă beneficiul principal. Cei mai mulți dintre ei îl vënd și desfăc îndată ca must, și beneficiul principal îl trag alții, — cârciumarii și speculanții. Décă ar esista reuniunî de credit și economii între dênșii, cu conveniri sociale și bănci de ajutor reciproce, ar puté face mult.

Cei din județele Prahova și Buzéu au pierdut viile cu desêvêșire, și pretutindinea am găsit cramele și antalele góle; cei din Rîmnic și Putna le mai posed încă. Buzoienii singurî dic, că ei au trăit ca în sînul lui Avram până ce aveau viile, dér prin ivirea filocserei ei au pierdut ramura principală de căștig și avuțiă.

În vestitul oraș Odobescî, cu viile sale atât de renumite, am avut sê iau la unul vre-o 40 vase de vin alb și negru și rachiu de tescovină. El era proprietar și arendaș de vii, avea 6 pogóne de viiă proprietate și 32 pog. viiă în arendă. Mai avea și o moșióră în arendă, făcea și agricultură. Și totuși pivnița lui cu vinurî era ca la 30 cm. săpată în pămênt și drept acoperiș nisce scândurî aruncate peste vase. Curtea era plină

de alte vase góle, la 500, pe cari ȓicea, că cu doi ani înainte le âmpluse tómnă pe tóte.

Indignat de spectacolul, ce mi-se înfățișă înaintea ochilor, nu mă putui reținé, fără să nu-l apostrofiez și să-i ȓic cuvinte tari, că la el nu e lipsă și neavere, séu nesciință, ci e ceva mai mult, la care Românul îi ȓice: *caliciă*.

Acesta este tabloul general în podgorii, la Odobesci etc., ca și la Nicoresci. Și nu că ar lipsi exemple vii și escepțiuni onorabile între dênșii. Am găsit o frumósă pivniță și vinuri bine tratate la Gura-Sărătei, ér pivnițele d-lui Fotin Robescu dela Focșani am pierdut ocasiunea de a-le puté cerceta. În Focșani există și o companiă streină, care adună vinurile dela Români, le tratéză rațional în pivnițe mai sistematice și face bune afaceri.

La cei de pe plaiuri și din munte, unde nu mai reușese viia, este importantă cultura de pruni pentru fabricațiunea țuicei, dér și acésta a dat și dă pe fiă-care an înapoi din cauza devastațiunei grădinilor și plantațiunilor prin petrișul și bolovanii, ce vin din sus dela deal. Afară de pruni, alte pometuri și pomi de soiú nobil nu există, decât câți-va caiși, perseci, nucí, prin vii.

Anul trecut, dela Octomvre înainte, am âmblat, până la anul nou, prin satele muntene și prin podgorii, ca să gălesc nisce mere să cumpér pentru casă; m'am adresat la primari, notari etc. și am recurs și la alte persóne cu influință, dér nu am putut găsi. Răspunsul unanim, ce l'am primit din tóte părțile, a fost, că locuitorii cultivă puține fructe pentru masă, și fructele, ce le produc, le vënd îndată, în tégul dela Drăgaica; nu le păstréză pe iernă, fiind-că nu au unde.

Tot asemenea m'i-a mers și cu căutarea de miere, de care încă voiam să cumpér, dér n'am

putut găsi nicăiri; numai în un singur sat am vădut la un țăran 4—5 stupi, încolo absolut nici unul, deși regiunea cea mai potrivită pentru ei ar fi tocmai colinele și plaiurile.

Grădini de pomi roditori nu am întâlnit nicăiri, afară de 3—4 proprietari mari, cari aveau și grădini frumoșele. Prin sate nicăiri un pom roditor, ci numai salcâmi și sălcii, séu buruienă. Grădinile la țărană nici că sunt închise séu despărțite de curte, ci la olaltă pörtă numirea de: bătătură. Decă are împrejmuire, apoi aceea este mai des un șanț adênc séu nisce buruenă, că gard viu.

Grădini cu pomi roditori frumoșele am găsit tocmai acolo, unde nu te-ai aștepta, în Bărăgan. In comuna Șocariciu (Rîmnicul Sărat), unde pomăritul li-s'a fost impus țăranilor de cătră proprietari cu torța, ađi emuléză ei între dênșii. Am găsit o grădină de vre-o 5 pogóne de tótă frumseța și bine întreținută în mijlocul Bărăganului, în apropiere de gara Ghimpați, pe moșia unui moșnean din comuna Poiana.

Acestea au fost singurele grădini, ce am întâlnit pe la țărană în drumul, ce am făcut. Incolo prin sate numai salcâmi, sălcii și une-oră și plopă frumoși.

Moșnenii dela șes, de pe apa Teleormanului, Vedei, a Ialomiței etc., deși moșiile lor nu au fost distruse de pietrișuri și țărenă venită din altă parte, totuși și ele nu sunt prea de laudă.

Pășunile și fênațele bogate de luncă au fost ocupate de case și sate, séu de păduri prin semința adusă de ape. Totuși și pădurile lor sunt distruse și devastate, sunt mai mult mărăcineturi și zăvóe, decât păduri de valóre. Moșiile apoi sunt greu de căutat, din cauza lungimei lor disproporționate: Am doi, șese, de ce stingenă moșia,

stîngenul de câte 8—10 pogóne etc. — Acésta o audî în tóte părțile la moșneni. Fiind moșia dată în curea și sfóră îngustă și lungă, el nu o póte folosi nici cu vitele, nici cu plugăria. Apoi ei nu au pe văile lor nici căi ferate și de multe-orî nici șosele împetrite, deși satele lor sunt fórte dese, încât din cauza acestora ei cu greu pot lua concurența cu arendașii.

De moșneni și razeși sunt mai apropiați țăranii ohabnici cu moșiile lor habnice.

Cunosceam în Transilvania mai multe (6) comune românesce cu numirea de Ohaba în tóte colțurile țerei, fără să pot afla semnificațiunea acestei numiri și vechi instituțiunii românesce. Pe malurile Borcei, în Ialomîța, era să găsesc prima dată esplicarea ei. În comuna Rosetti-Volnași am avut de-a face cu primul țăran ohabnic.

Aici éráși găsim un frumos fel de proprietate țărânescă, cu locuri de arătură, fênaț, pășune, vii etc.

Ca întindere, moșiile ohabnice erau mai mari, decát cele după legea rurală din 1864. Ele erau la început de 30—40—100 pog. și cu tótă împărțirea ulterióră, ele tot și adî, după o sută de ani aprópe, sunt mai mari, țăranii mai bine situați materialicesce, decát fóstii clăcași.

Moșiile ohabnice nu sunt nici în indivisiune ca cele ale moșnenilor și razeșilor, nici gravate de legea inalienabilității, ca moșiile clăcașilor; ei le pot împărți, vinde, închiria etc. Sate de țăranii ohabnici se găsesc în șir, unul lângă altul, dela Călărași pe Borcea în jos, ca și pe Dunăre în sus, apoi Ialomîța etc.

Deși situațiunea materială a ohabnicilor este relativ mai bună, decát a fóstilor clăcași împrietăriți după legea rurală din 1864, totuși și pe ei îi exploatează în de-ajuns arendașii cu pășunea

pentru vite, cu plutele și podurile âmbălătore, pentru trecerea vitelor în baltă. Pe multe moșii orî trebuie să plătescă fiă-care familiă câte 40 lei pe an pentru pod, orî să plece din comună, căci fără vite ea nu pôte trăi și, afară de baltă, nu are unde le ține.

Prin satele lor am văduț case din gard mai frumușele, grădinile închise și cu pomi roditorî, la unii și coșurî cu albine, economiă întinsă de vite cornute, cai, oi, porci, — porci de baltă, pe cari îi ingrașă cu rădăcinî și pesci. Vitele le țin și ierna la pășune în baltă, și numai când zăpada este de tot mare le hrănesc cu paie și fên uscat. Dăcă apa și ghięta surprinde vitele în baltă, atunci ele se refugieză pe grîndurî și grădiști, și stau acolo mai multe zile fără hrană, până trece inundațiunea, séu le pot scóte, orî că le duce apa. De trecut le trec de mai multe-orî cu înotul printre sloii de ghiętă. În anul present au fost duse de apă decî de mii de vite mari și mici, și toți locuitorii dela Baltă au suferit perderî considerabile în avutul lor.

Din cauza regimului primitiv, vitele lor nu au o valóre intrinsecă deosebită, căci ceea ce câștigă ele vara, perd ierna și pe timpul inundațiilor, când trebuie să rabde fóme cu sêptemânile. Și totuși cultura vitelor ar puté lua aci o dezvoltare enormă și fómarea de lăptării mari ale asociațiunilor ar fi lucru evident ca lumina sórelui, de-óre-ce pe Dunăre esistă o circulațiune de vase fórté intensivă.

IX.

Mocani.

Să trecem la acea classă de ómeni, cari prin bogățiile ei, prin asociațiunile și modurile

de câștig, prin viețuirea ei în două țări, atrăsese de timpuriu atențiunea și admirațiunea străinilor asupra ei, și era unul din popóarele cele mai curioase din Orientul Europei, — Mocanii. Să vedem pe acei Mocani, cari, ca mari cultivatori de vite și ca peregrini în diferite țări, bucurându-se pretutindenea de mari scutiri și favoruri, după fólósele reale, ce ei aduceau fiă-cărei țări în traficul internațional de produse, — să-i vedem, ce au fost și ce sunt astăzi.

Vom începe cu autorii străini mai vechi. Astfel preotul Lucas I. Marienburg în Geografia marelui principat al Ardélului (I pag. 34) ȃice: „Ich kenne *gemeine Walachen* in den sogenannten Sieben Dörfern bei Kronstadt, die Schafheerden von mehreren tausend Schafen besietzen“ („Cunosc Valahă de rënd în așa numitele Săcele de lângă Brașov, cari posed turme de câte mai multe mii de oi), ér Sulzer ne spune, că în anii 1780—1781 au iernat peste 500,000 oi în Valachia, ér în anul 1772 au plătit contribuțiunea după 591,210 oi, deși oile țigăi nu erau supuse la biruri.

Pe acele timpuri nu numai oile, dér și un mare număr de vite cornute și cai erau în posesiunea Mocanilor. Mocanii cu ciređile și hergheliile lor, de mii de capete, ce le aduceau în fiă-care an din principate, hotărau prețurile viteilor în bëlciurile mari de țără dela Brașov, Sibiiu, Clușiu, Arad, Timișóra, Seghedin, Dobrițin etc. Modul de a prinde caii șirepă cu arcanul, era un obiceiú particular al lor, și dela ei l'au luat Ungurii.

Dér să lăsăm pe înși-și Mocanii să vorbescă și să spună despre averile și bună-starea lor materială. Unul dintre ei, anume Tipei, ȃice într'o broșură textual următóarele: „la leatu 1840 avea unul dintre Seceleni, anume Cosma Purcăria, 800

iepe la herghelie, cea mai bună rassă de 15 pumnî; apoi avea Radul Țiței herghelie, și Paraipan tot asemenea, Neculaie Popa Șoricî 300; fiul său Sandu Popa Șoricî, la Bordu anî pe Borcea arendaș, și astăzi mai are încă rassă bună“ etc. Toți vorbesc despre Niță Muscalu, care ajunsese cu numărul cailor din herghelie peste 900, și dimineța și séra se ruga cu nevastă-sa către Dumneșeu cu cuvintele: — „O miiă, Dómne, o miiă!“ — voiau să atingă numărul cailor de o miiă.

Deci sute de capete de cai, mai multe sute de vite cornute, 2—5, 10—20 mii de oi, — acestea erau averea fruntașilor și bogătașilor între Mocanii seceleni. Erau între ei nu numai ómenî cu averi însemnate, dér și cu o experiență îndelungată, transmisă din moși și strămoși — era și la dênșii ceea ce dic Prusiicii veritabili despre sine: „In Ostpreussen ist ein jeder ob Vornehm oder Gering mit dem Halfter in der Hand geboren“ — adecă fiă-care este născut cu frêul în mână.

Ce sunt însé astăzi Mocanii?

Am afirmat mai sus, că ei s'au împărțit în două grupuri: în Mocanii boeriți, pe cari i-am numit *Mocanii baroni*; aceștia fac pe aristocrații, și alții, cari s'au întors din Dobrogea cu bățele înapoi, în urma pierderilor avute din cauza Carciagului.

În loc de a desvolta meseria părintescă, în care ei aveau bune experiențe și un material ales în cireșile și turmele lor, și în loc de a-le perfecționa pe basa împărțirii muncii și a spiritului de asociațiune și progres al timpului modern, — ei le-au părăsit și neglijat în mare parte, și s'au aruncat în arendi de moșii și în agricultura mare de aci, — și acésta li-a fost peirea

lor ca individualitate și ca categorie deosebită de ómení. In lucș și politică ei au căutat să imiteze și concureze cu marii proprietari și cu familiile aristocratice d'aci, și prin aceea și-au mâncat mare parte din averile căștigate de părinți.

In agricultură, Mocanii nu au întrodus nici cel puțin sistema de cultură usitată la țeranul român din Transilvania, care tot era mai bună, decât a arendașilor d'aci; din contră, ei au adoptat sistema arendașescă a arendașilor greci, au cuprins deci de mii de pogóne unul, ca să le cultive fără de mijlóce. In anul espirat apoi aprópe toți aveau sechestru pe vite și pe puținul, ce aveau pe moșii.

In drumurile și espedițiunile mele, multe sêlbăticiuni și pustietăți am văđut, dér nicăiri n'am găsit așa sêlbăticiune și pustietate, ca pe domeniul lui Toma Petcu, a archimilionarului dintre ei, — pe drumul dela Jegălia de pe Borcea, la gara Marculești, — unde pe o distanță de vre-o 60 klm. n'am întêlnit altă vietate, decât 4 vulturí mari de miei, *Gypaetos barbatus*, cât nisce viței de bivól de mari, cari răpesc cârlanul și miórele de un an și se ridică cu ele în nori. Din 10 tîrle, ce au fost pe acea moșie, 8 s'au împrăștiat, fiind-că nabobul n'a voit să învoescă 1 vită mare la pășune fără 10 lei în acea sêlbăticiune, pe când tacsă celuilalt arendaș era de 7 lei; 20,000 pogóne îi rêmase nearate și necultivate, „grâu pentru ciocârlii“, cum dicea dênsul, și unde a arat, a arat și drumurile. Așa era pe moșiile Jegălia, Dichisenca și altele la T. Petcu, care se dice, că are peste 100 mii pogóne, și nu mult mai bine la alții.

Dér sê nu cerem ómenilor ce nu au și nu pot avé: agricultură rațională și sistematică. Sê

vedem cum stau în cultura vitelor, în afacerile, cari din moși din strămoși le-au avut ca ocupațiunea lor de căpeteniă. Vom indica aci numărul vitelor, găsite la dênșii pe vre-o câte-va moșii cultivate de Mocanii săceleni, așa cum le-am găsit: Pe moșia Jegălia la circa 80,000 pog. vre-o 140 vite cornute în total și vre-o 2—3000 oi; pe moșia Lichirești la 12,000 pog. 120 boi de muncă, 80 vite de prăsilă și vre-o 2000 oi; pe moșia Michăilești — proprietate de plătit în rate — la 2400 pog. 22 boi de muncă, 26 vite cornute și la 1800 oi; moșia Mânzu de 4500 pogóne: 40 boi de muncă și 45 vite de prăsilă; pe moșia Nămolósa de 9000 pogóne întindere: 140 boi de muncă, vre-o 180 vite de prăsilă, vre-o 20 cai și vre-o 400 oi.

În schimb însă, am găsit și la proprietarii indigeni, cari își cultivă ei înșiși moșiile, vite póte mai număróse și mai bune, decât la arendașii mocani, ca d. es. pe moșiile Cazotta (Buzău), Negrilescă în Tecuci la 6000 pog. 160 boi de jug rassă de Moldova, 100 vaci fătátore, vre-o 50 vite de prăsilă, vre-o 30 cai; pe moșia Polocin (Tutova) la circa 2000 pog. 70 boi de muncă, vre-o 45 vite cornute de tamaslic și vre-o 530 oi.

Mocanii noștri nu mai țin vite ca înainte, fiind-că, dic dênșii, nu mai rentéză. Și totuși în anul trecut îmi dicea un arendaș grec de pe la Brăila, că singur óia a fost aceea, care n'a dat greș, — căci dela o óie el a avut câte 12 lei beneficiu brut. Intre 10—12 lei venit de capăt de óie, mi-au afirmat și alți arendași și Mocani. Cu alte cuvinte, óia își plătesce încă în fiă-care an prețul ei, căci părechea de oi se vinde cu 20—30 lei.

Mulți dintre Mocani au desfăcut vitele și le-au redus pentru a se puté întinde în moșii, ér

alții au pierdut și vite și moșii. Alții dic, că nu pot ține vite din cauza lipsei de ómenî, și din cauza lipsei de pășunî și suhaturî. Instituțiunea dorobanților și călărașilor cu schimbul mi-au declarat'o mai mulți ca vătămătore pentru cultivatorii de vite, de órece prin asta ómenii lor de serviciu se duc în fiă-care Duminecă la instrucția militară, apoi la concentrări, și se lase vitele în grija unor băeți fără experiență.

Faptul este, că aceia, cari și-au conservat încă portul și vechiurile obiceiuri, au încă și ađi nu numai un contingent mai mare, dér și mai bun de vite din tóte speciile, fiindcă îngrijesc ei înși-și de ele. Vite relativ multe și frumoșele am găsit la frații Sasu lângă Mărculești, la Sandu Popa Șoricî lângă gara Ciulnita, pe moșia statului Radu-Vodă, care cu fii sêi ar avé la 500 capete vite cornute, vre-o 250 cai și mai multe mii de oi. Regretăm, că nu am putut sê vedem tóte vitele d-sale, și în special herghelia de cai, care era în Baltă, ca sê ne putem pronunța asupra lor.

Vite frumoșe se dice, că ar avé și I. I. Popea, la moșia Domnița, proprietatea Domeniilor Corónei. Insé fără îndoélă, vitele cele mai frumoșe, ce le-am găsit și vêđut în excursiunile nóstre, au fost ale lui Lazăr Dumitru, originar din Cristian, actualmente cu domiciliul stabil în Brăila, ér vitele le ținea la comuna Ariciu din jud. Rîmnicu-Sărat. Avea la 400 vite cornute și 100 cai de hergheliă. Vitele lui se păreau a fi acele din grajdurile marei velnite ale firmei Czell și fii din Cristian. Pagubă, că pe bietul om l'a scos din moșia, ce a avut'o înainte, și actualmente nu mai are pășunile bune de mai înainte.

Mocani sunt mulți arendași în județul Brăila,

dér că dênşii ar avé pe moşiile, ce țin în arendă, vite de-o calitate și valóre deosebită, nu am auđit; nici n'am vęđut pe la ținrani séu prin comunele, pe cari le-am vizitat, vite deosebite cumpęrate dela dênşii.

Acestea sunt bogățiile actuale în vite ale Mocanilor, foștilor mari cultivatori de vite de odinióră. Asupra celor stabiliți în Dobrogea nu ne putem pronunța, de-órece nu le-am mai vęđut de vr'o 10 ani de ținle, dér nici acele nu vor fi mai bune.

Ca rassa și valóre intrinsecă, vitele cornute, ce țin Mocanii, sunt de rassa vechiă transilvană, numită de Câmpie, dér nici aceea curată. Cu greu poți găsi o cirédă, care se se pótă compara cu vitele actuale de Câmpie, ce se pot vedé la Turda, la Iernot etc., orí în alte bilciuri mari ale Transilvaniei. Vitele Mocanilor nu numai că nu s'au mai ameliorat, ci au decăđut și degenerat, parte prin tratamentul defectuos și parte prin corcirea cu alte rasse. Oile lor ținăi au eșit tóte smulse și tunse în primăvéră. Cai, afară de cei doi cultivatori, nu țin.

Regimul lor antic, de-a peregrina vecinic dela munte la câmpiă și d'aci la Baltă și înapoi, tótna după ridicarea stânilor și primăvéra, — de-a trimite turmele și cărdurile de oi sub conducerea scutarilor și ciobanilor, cari și ei au oi fără plată în ale stăpânului, de pe o moșiă pe alta, cu plată și fără plată, este aprópe cu totul în disparițiune. Nu numai că vitele și oile nu mai găsesc ierbă și pășuni în drumul lor, dér ađi nici drumuri nu mai găsesci se treci cu calul séu cu trăsura, căci totul este arat, și trebue se mergi pe moșii tot în zig-zac. Apoi abuzurile, glóbele, ce se fac sęrmanilor ciobani din partea arendașilor și a ómenilor lor, sunt grozave, și i-au spăriat pe cei mai

mulți dela atări migrațiunii. De aci înainte, ele vor puté continua numai cu trenul, și trenul le vine prea scump.

De aceea țuțuienii au cam renunțat la atări peregrinațiunii cu turmele lor, și bine au făcut. In primăvéra acésta, cu ocașiunea inundațiunilor enorme din Baltă, unde se grămădisé sute de mii de vite mari și mici, trebuind să iésă tóte din Baltă de-odată, erau decî de mii de capete de vite pe moșiile limitrofe și nu aveau ce să mănânce, căci nu era, decât pământul gol. Am văduț luându-se câte 8—10 lei pe nópte și câte un miel pe ales pentru o turmă de oi, ca să pășuneze, séu, mai bine dîs, să se odihnéscă din drum câteva óre pe nisce ogóre din județul Vlasca!!

Erau nisce bieți ciobani din comuna Poiana de lângă Sibiu, cari abia că sosise în Baltă, când a început a se revérsa Dunărea și au trebuit să se întórcă înapoi în Transilvania. De aceea bine au făcut Românii din ținutul Sibiiului cu înființarea reuniunei agricole, pentru ameliorarea raselor de vite și a sistemelor de producțiune, ca să-i rețină acolo la ei. Onóre lor! Décă ar afla numai mulți imitatorî, cari să stărue pentru întroducerea luminei și culturai în popor.

Astfel se termină un însēmnat capitol din istoria și bogăția națională. Mocanii prin a lor vină au încetat de-a mai fi aci un factor economic de óre-care importanță. Rolul politic, ce-l au actualmente, îl datoresc numai puținelor firme comerciale, de cari dispun la Brăila și în alte câteva orașe. Foștii milionari și-au vëndut casele și puținul, ce au avut în Săcele, pe motiv, că nu produc, și aci vitele, că nu mai rentéză.

Prin acésta s'au anihilat ei de bună voe.

X.

Țăranii și tîrლაშii.

Țăranii la noi nu se împart după modul lor de câștig și starea materială, în țărani fruntași cu pozițiune materială independentă, mijlocași și co-dași, lucrători la proprietate. În serviciile și la munca proprietății — la proprietar séu arendaș — nu găsesci numai pe cei sêraci, orî scăpătați prin a lor vină, séu un accident óre-care; nu tineretul — flăcării și fetele din sat, — cari sê mérgă la proprietar, sê-și facă acolo educațiunea în gospodăria mare și sistematică, și sê-și agonisescă ceva capital până se cásêtoresc și-și pot întemeia un menagiu și economiă propriă. Nu, nimic din tóte aceste, ci aci îi găsesci pe toți, cum se đice, dela Vlădică și până la opincă, dela preot și primar până la cel din urmă locuitor din sat, lucrând la proprietate și făcênd clacă, dând dijmă etc., căci decă nu pentru alte, cel puțin vitele au trebuit sê le învoescă la pășune la arendaș și proprietar. Ne-avênd nici unul din ei pămênt suficient de cultură, trebue sê ia și pămênt de cultură în parte dela arendaș, și sê-i dea cât cere el.

Invoelile, ce le-am găsit pentru pămênt pe diferite moșii, sunt: din 3:1, 5:2, 1:1, apoi reșfe-turile: la câte 4 pogóne luate în dijmă, țăranul sê facă un pogon pe séma proprietății dat gata, apoi 1, 2—3 đile cu carul, un transport de produse până la gară orî schela cea mai de-aprópe, care variéză între 20—50 klm. distanță.

Invoelile pentru vite sunt între 10—15—20 lei pentru vita mare, și 2—5 lei de óie dela St. George până la St. Dumitru, ér după St. Dumitru și pân' la St. George trebuesc făcute alte învoiri.

Afară de aceste mai vine după părechia de boi anumită cantitate de muncă — transporturi, apoi obicinuitele plocóne: atâtea ouă, pui de găină, unt, limba porcului etc. La alții mai vin ȃile de clacă pentru adăpătóre și adăpatul vitelor, pentru trecerea pe moșiă etc.

Când munca se face în bani, — alte sunt prețurile învoite mai înainte din iernă, séu pentru datorii, și alte sunt prețurile curente, ce se plătesc comptant, îndată după munca făcută. De prețurile curente beneficiéză mai mult lucrătorii ambulanzți streinți, decât cei stabili pe moșiă; aceștia lucréză mai mult pentru stingerea datoriilor vechi, cari se transmit din an în an, séu pentru de-ale hranei pentru ei și pentru vite, ce au luat în decursul ernei etc.

Una din cauzele principale ale decadentei morale și materiale a țéranului nostru este cestiunea vitelor. El ține un număr preă mare de vite, peste trebuințele sale reale și fără de nici un căștig și folos pentru el. Cu doi boi și o vacă de lapte, el, décă ar fi bine ținute și hrănite, și-ar poté ara puținul pămênt, ce-l are ca proprietate, și cel, care îl ia în dijmă dela arendaș și ar poté sé aibă și lapte pentru ai séi; eventual și numai cu 2 vaci sdravene, ținute la grajd și hrănite din mână, el ar poté sé-și și are, sé aibă și lapte în de-ajuns vara întrégă și sé producă și câte un vițel de valóre.

El însé ține câte 8—10 capete de vite mari și nu are 20 lei căștig anual după ele, fiind-că sunt réu ținute și de puțin folos. El fără 4—6 boi nu poté gândi măcar, ca sé aibă ce pune în jug; ér cu caii și cu boii *din paie*, scoși din iernă ruptți de fóme, puțin poté produce.

Vitele sale abia cătră Rosalii s'au spălat și întrămat ceva, ca sé se ducă pêrul vechiu de pe

ele. Vacile lui până atunci d'abia au atâta lapte, ca să lăpteze incomplet vițeii, ér tómma de timpuriu întércă. Iérna, în satul întreg, cu greu se găsească o picătură de lapte, nici pentru léc. La muncă, vara, boii trebuie să tragă ziua în jug și nóptea să âmble pe ogórele séu miriștile istovite, ca să se hrănescă. Ca producțiune, nici arendașul și nici comuna politică neținând vite de secs masculin pentru reproducțiã de o valóre mai mare și mai bine întreținute, decât ale sale, el niciodată nu are de unde séu cum să producã la ușa lui o vită de Dómne-ajută.

Pășunea din vatra satului este plină de bozi, scăeți muscălești și alte bálării urite, ér pășunea, ce li-o dă arendașul, nu este o pășune propriu disă, o pajiște frumósă și substanțiosă, la care vitele sale să se îngrașe și să dea un folos mai mare, ci sunt numai ogóre sleite și istovite prin cultura rapace, carí pe seceta cea mare de vară nu au un firicel de iérbă. Trifoiu, lucernă, sfecele sunt necunoscute. Vitele o duc vara și iérna de-o potrivă réu, — de aci degenerarea lor enormă.

Tacsele, ce le plătesc țeranii pentru pășune, și carí cu una cu alta se urcă la 20—30 lei de vita mare, sunt enorme față de raporturile sociale și economice ale țerei. În Transilvania și Bucovina țeranul român pentru o pășune naturală de veci plătesce în comunele, unde nu există pășune comunală, câte 7—10 fl. de părechea de boi, în care plată este cuprinsă și simbria păstorilor. Și atât Transilvania, cât și Bucovina sunt țeri mai bine populate și mai bine cultivate, decât România, și cu o păreche de boi de-acolo poți cumpéra 2—3 părechí de boi țărănesci dela noi.

Oile es slabe din iérnă și de cele mai multorí sunt smulse și tunse, cu lâna ruptă de fóme, căreia fabricanții nemți de postavuri îi dic „lână

leșinată" (hunger-feineWolle), și care și-a rupt firul în urma inaniției. Lâna încă este de puțină valoare.

D'aci vedem, că venitele țeranului din vitele proprii sunt tare modeste, de multe-orî aprópe ilusorii.

Căștigul dela proprietar și arendaș éráși e tare modest. Primăvara, până a făcut el reșfeturile și claca pentru vite, orî și pentru datoriile și împrumuturile contractate mai înainte, a și cam trecut timpul de muncă; arendașul, care n'a ținut vite, și-a făcut séménăturile la timp cu învoelile și fără multe spese, ér țeranul, care s'a spesat și îndatorat cu vitele tótă iérna, rămâne cu ogórele nefácute, și séménă și cultivă tot-déuna pământul sêu mai târđiu, după ce a trecut timpul operațiunii.

Orî a fost moșia bine condiționată, orî disproporționată în sforî și curele, tot-déuna vitele o niveléză, țeranul trebuie să facă munca acolo, unde 'i-se poruncesce, căcî alt-fel n'are ce face. Lucrând totdéuna pentru stîngerea de datorii, pentru interesele banilor sêu productelor împrumutate, este ușor de înțeles, ca munca lui și căștigul lui după ea să fiă tot-déuna sub valórea ei reală, și atât munca, cât și căștigul, deprețiate.

După moșióra sa, venitul și căștigul éráși nu póte fi însemnat, după ce el și-le lucréză tot-déuna în urmă, și după ce li-a trecut timpul; de aci productele lui sunt mai gozóse și mai deprețiate și decât ale arendașului.

O muncă mai rațională și succésă ceva mai bine, fiă la arendașul, fiă la preotul, primarul, sêu prin satele vecine, care l'ar încuragia și îndemna și pe țeran la o muncă mai sistematică și mai productivă, el n'a avut unde vedé. Căcî și aceia se rađimă dór tot în munca lui, și în capacitatea lui de lucru. Venite accesorii ale agriculturii: din

vândarea de legumă, pometuri, lapte, ouă, unt etc., la el nu există, din contră, el cumpără vara întregă pâinea dela brutarul sârb, legumele dela zarzavagiul bulgar, fructele din altă parte, ér grădina și curtea lui stau în părăginire.

El n'a fost ținut la îngrădirea și cultivarea acestora, pentru a nu-l sustrage dela munca câmpului propriu disă, și proprietarii și arendașii au făcut un fel de monopol din cultura și vândarea legumelor prin bulgarul adus pe moșiă, care trebuie să câștige și el și să plătescă o arendă enormă pentru pământ.

Unde proprietarii și arendașii nu s'au uitat la acel mic și neînsemnat câștig propriu și au insistat și îndemnat pe țeranii la închiderea și cultivarea grădinilor lor, acolo le-au închis cu toții, și satul întreg are cu totul altă înfățișare, dovadă casul citat mai sus dela Socarici, dovadă sunt satele moșnenilor și țeranilor obabnicii din vechime de pe malurile Dunărei și Borcei, dovadă sunt satele vechi și nouă, unde au avut ceva exemplu bun de imitat.

Satele întemeiate de transilvănenii, pe la începutul secolului, se disting până astăzi între celelalte, și au avut bună influință asupra lor, cum se poate vedé pretutindenii în așa numitele cătune-Ungurenii, d. es. la comuna Bogza (Rimnicu-Sărat), cătuna-Ungurenii din comuna Cotu-Fundu-Părului, din jud. Dâmbovița, unde nu numai că am vedut case mai frumoșe, cu câte o odaiă mare de locuit, cu cămara d'alătura, dér și mai multe instalații economice sistematice: grajduri închise pentru vite, șopróne acoperite pentru nutreț, grădinile închise și cultivate.

În comuna din urmă am vedut și o grădină închisă cu zid de cărămidă arsă, singurul cas,

ce l'am vădut în țără de vre-o 10 ani încóce, de când cutrier țera în sus și 'n jos.

Aceste casurî, deși isolate, sunt însă dovadă, că și țeranul d'aci póte fi condus la o muncă rațională și productivă, când are cine sê-l conducă. Dér ocasiunea i-a lipsit. Sunt sate vechî și nouë frumușele, d. es. comuna Tudor Vladimirescu, comună nouă lângă Siret, fórte frumósă etc., dér cele mai multe au un aspect respingător. Cultura a lipsit până acum — cu tótă spoiala de cultură mare a arendășiei.

Țeranul nostru a lucrat vara întregă cu ómenii familiei sale și cu vitele sale, parte la arendaș și parte la sine, s'a hrănit numai cu buruienî, și tómnă el nu are atâta recoltă, cât îi trebuesce pentru sine și pentru vite, ca sê éså din iernă, și nicî datoriile nu le-a stîns, datoria a rēmas aprópe aceeași și perpetuéză la arendaș și proprietar, vitele îi sunt depuse amanet la Creditul Agricol.

Intréga lui recoltă constă din un cărucén douë de mohor, 2—3 cărucene de paie de grâu, și nisce cocenî de porumb. Cereale abia are sê-i ajungă până la Crăciun, nutreț până pe la Bobotéză; porumb, rarî sunt țeranî, carî sê mai aibă până pe la Pascî și după Pascî.

Și puținelele cereale, ce le adună n'are unde sê le păstreze; cerealele cele rēmase după sēmēnat sêu le bagă într'o grópă în pāmēnt, orî că trebuie sê le vëndă mai pe nimica la cărciumarul din sat, ca sê se plătéscă de birurî cu ele; nutrețurile le ține afară sub cerul liber și tot acolo le dă la vite, el neavēnd nicî un fel de adăpost pentru vite, decât un saivan, un gard de trestiă despre nord-est, pentru a-le apēra de vēnturile reci. Décă mai are și vii, vinul nu l'a tescuit bine și trebuie sê-l vëndă ca must, căcî nu are beciū, nu

are pivniță, unde să-l țină. Albine, fructe, industrie de casă, nu are.

Dela proprietar și arendaș el peste iernă n'are să câștige un singur gologan, deoarece aceștia nu șed să consume între țeranî, ci se retrag la orașe. In sat rămâne numai contabilul, orî vechilul, ca să-i răfuiască, și cârciumarul grec, orî jidan, ca să-i stórcă.

Daturile țeranului de aici sunt relativ mai multe și mai mari, căci el trebuie să-și plătescă preot, învățător, primar, notar, — toate prin aruncuri asupra foncierei. La prestațiile pentru șosele, el trebuie să tacă după câte vite trăgătoare are, ér arendașul și proprietarul mare, orî și câte vite și orî-ce moșiă ar avé, plătesce numai pentru șese boi.

La orașe tîrgovețul dela mahala are scóle primare bune, lucsóse, îi plătesce statul pe preot, învățător, are o mulțime de scóle cu internate gratuite de tot felul, spitale gratuite etc., cum nu se găsesc nicăiri în altă țeră. Acum guvernul a început să facă și pentru țeranî „spitale rurale“ cu căutarea lor gratuită și, la inițiativa preaînaltă a M. S. Regelui, a format și o fundațiune caritabilă pentru țeranî.

Bune sunt și acestea pentru cei deveniți infirmî și invalidî, dér óre cu ele se va ridica bunăstarea morală și materială a țeranului? Ne îndoim. Din contră, prin ridicarea nivelului moral, prin cultură și bună stare, se va ridica și igiena țeranului, căci prin o alimentațiune substanțioasă și un traiu mai regulat, dispere de sine pelagra și alte atâtea bóle uriciose. O pășune bună pentru vite, adăpost pentru produse, nutrețuri și vite, ar mări forța de producțiune și bunăstarea materială și morală a țeranului.

Așa numitele *case și sate model*, făcute de guvern, nu s'au estins, decât numai asupra casei de locuit a țăranului. La îndemnul medicilor noștri, după esemplul chiliórelor dela țărgoveți, pe cari îi cunosceau mai bine, s'au făcut și țăranului case cu odăi mici, un fel de cabine și o tindă și mai îngustă, la mijloc, în care în nici una el se nu pótă încăpé cu familia lui la olaltă. De-o parte ca comfort nimic; pe lângă aceea l'au silit să țină ierna două focuri, el, care nu are un băț de lemn, și cea mai mare parte dintre ei încăldesc bordeele și colibele cu paie, coceni de porumb, burueni, séu cu gunoiu, — tizic.

De ecarete și instalațiuni sistematice, în vederea trebuințelor economiei lui, apoi adăpost pentru tot-felul de produse, grajd pentru vite, pentru animale mari și mărunte, adăpost pentru unelte și nutrețuri: de acestea nimeni nu s'a interesat. Pe cei competenți în materie cine-i întrébă séu bagă în sémă? Cu ameliorarea vitelor lor, ca obiectele lor de producțiune, cine se preocupă?!

Și mai rău decât țăranii stabili sunt țărlașii, cari nu au casă, nu au masă, ci sunt vecinic în voiagiu, de pe o moșiă pe alta. *Tirle și țărlași* se numesc nisce mici colonii de câte 20—30 familii de lucrători, pe cari arendașii îi aduc și îi stabilesc pe moșiile mari, în partea unde nu au brațe și vite pentru a-le cultiva, și le dau pământ în parte de muncit cu dijma. Dijma, ce li-o iau, variază între 3:1 și 5:2 etc.

Guvernul, în loc de-a sili pe proprietarii de moșii, ca pe moșiile lor, colosale ca întindere, să facă ceva instalațiuni séu să înființeze sate cu nevoiașii din comună, nu s'a interesat de loc de cestiune și a permis formarea acestui fel de brigandagiū, care de-o parte este om muncitor, de

altă parte trăesce din furțișag și duce o viață nomadă și semi-selbatică, fără preot, învățător, primar etc.

Primă-vara înainte de St-George poți întelni dilnic deci de caravane de atari tirlași, cu cățel și purcel, cu copii, găini etc. încărcăți pe care cu vitele după ei, mutându-se de pe o moșiă pe alta. Unde ajung își fac bordee în pământ, provisorii orî de durată, după cum sunt învoiți se stea numai până la culesul porumbului și apoi se se tragă la un sat óre-care, orî se stea unul séu mai mulți anî.

De obiceiú ei nu se cunosc unii pe alții, deóre-ce nu au contact între dênșii. La unii am găsit și órecare bunăstare: câte 20—30 vite mari, la o sută de oi, apoi câte 2—3 plugurî, mașini de secerat etc. Acești mai ghiaburî lucrau până la 100 pog. cu slugile și ómenii familiei lor. Cei mai mulți sunt însé tare sêraci, și viața lor nomadă nu le permite a strînge avere. Cea mai mare parte dintre ei sunt certați cu justiția și pe șesul imens cu greu îi póte urmări și justiția, deóre-ce tîrlele și bordeele lor nu le vedî până nu dai de ele, și comuna cea mai apropiată este la 30—40 klm. depártare.

XI.

B ă r ă g a n u l.

Imensa stepă a Bărăganului ocupă o bună parte din 3 județe: Ialomița, Brăila și Buzéu, cu pământul ei plan și monoton, fără dél și fără vale, fără sate, fără pădure, fără un copac, orî tufă măcar. Satele sunt înșirate și fórté dese pe marginea apelor Ialomiței, Borcei și Dunărei. Pă-

durī sunt din vechime numai în valea Ialomitei din sēmēnța adusă de ape la inundațiunii din munte, ȃr pe platou nu sunt păduri de loc.

O singură pădure, Cornățelele, am găsit într'o cufundătură de-asupra Ialomitei, nu departe de ea, unde se vede, că sēmēnța s'a oprit de vȃnturī. Pădurile nouē, recte plantațiunile de salcāmī făcute de guvern pe moșia Dichişenca, în apropiere de gara Marculești, sunt încă mici, abia se pot observa între buruieni. Păduri mari reușite de salcāmī am găsit numai douē: cea dela Casotta în Buzeu și cea dela Ghimpați, făcută de Marghiloman bȃtrānul. Incolo se vȃd numai salcāmii prin puținele sate și pe lângă unele tȃrle mai vechi.

Reușita pădurilor de salcāmī și a orī-cărei alte esențe atāt frunđose cât și rȃșinoșe, la adăpostul și protecția de salcāmī, e necontestabilă, după cum ne arată frumoșa grădină de pomi roditori din apropiere de gara Ghimpați, citată mai sus.

Trei lucruri are Bărăganul caracteristice: lipsa de păduri, lipsa de apă și vȃnturile enorm de violente. Totuși până acum sunt mai mult idei greșite și confuze asupra Bărăganului, ce le aveam și noi până n'am trecut prin el, și până nu l'am traversat în tôte direcțiunile, pe cari le vom rectifica pe basa experiențelor proprii.

Nu este adevȃrat, că Bărăganul este un șes necultivat, cu nisipuri și fără de apă. Am vizitat peste o sută de moșii mari și mici, în tôte părțile lui, și nicăiri n'am găsit dune, séu nisip sburător propriu đis. Terenul lui peste tot se compune, — afară de lunca Ialomitei, care aduce și depune la fiă-care revȃrsare un nāmol fȃrte fin, — din un pāmēnt fȃrte bun și ușor de lucrat, un lut nāsipos séu, cum îl numesc agronomii germani,

„ein milder sandiger Lehmboden“, — un pământ escelent pentru orz, în, cartofi, porumb, pentru sêcară mai bun decât pentru grâu.

Nici plugul de Sack și nici grapa de mărăcină, cu care îl lucrăză astădă, nu sunt potrivite pentru el; plugul universal este prea greu, înmulțesce povara fără de nici un rost, și grapa de mărăcină îl prea mărunțesce. Ar trebui întroduse nisce grape ușore cu colții de lemn și pluguri de fabrică mai ușore, ca țeranul să are numai cu câte 2 boi ori cai.

În urmă fiind-că acest teren a fost pajiște și a servit de pășune mii de ani, el conține și destule substanțe organice, cari sê-i asigure nu numai fertilitatea, ci până la un punct ôre-care și absorbțiunea de apă și sê-l ferescă de secetă.

Totuși nicăiri nu suntem amenințați din partea culturai rapace de astădă și nu este pericolul așa iminent, ca tocmai în Bărăgan, căci după ce se va consuma acel humus, are să se pună năsipul în mișcare și să formeze dune, pe cari față de Crivêțul teribil, cu greu le-ai opri séu localisa până în Capitală. Nimic n'ar fi în stare sê-i reziste. Cel ce a fost pe timpul unui Crivêț violent pe Bărăgan, va sci ce va să dîcă mișcarea năsipului.

Nu este adevărat, că Bărăganul ar fi pustiu și nelucrat, séu că există încă pășuni; în părțile cele mai pustii ale lui dela Grindu, în spre Ialomița, a trebuit să mergem tot în zig-zag, din causă, că totul era arat; arendașii aduceau ómeni dela depărtare de 3—4 poște pentru pus de porumb în dijmă; ér dela Iegalia cătră gara Marculești am perdut trenul din cauza drumurilor de hotar arate, și a trebuit să stăm 10 ôre pe loc într'o gară izolată de lume. Rêmăsese necul-

tivate în acel an 20 mii pogóne pe moşie, fiind-că arendaşul nu a avut braţe suficiente.

Pămêntul în Bărăgan nu este nici plan, dér nici ondulat, ci din distanţă în distanţă sunt cu-fundături în formă de cuiburi mai mici séu mai mari, așa că mai departe de 10 klm. nu poți vedé. Tare senină și curată sê fiă atmosfera, ca pe linia ferată sê poți vedé dela o gară la cealaltă, séu dela o târlă la alta, dela un arman la celalalt; de obiceiú nu le mai observi îndată ce s'a ridicat ceva sórele, din cauza aerului încárcat de vaporí, nisip etc. Cu atât mai des veđi lacuri întinse, bălți, sate și oraşe mari, cetăți etc. lucruri, ce nu esistă, carí îți jócă continuu înaintea ochilor, așa numita „Fata morgana.“ Pe zăpadă și cétă ilu-siunea optică este și mai mare și te ametește curênd.

Bărăganul nu este pustiu nici din cauza lipsei de apă, nici din cauza vânturilor violente. După noi, Bărăganul este și va rămâne încá multă vreme pustiu, din cauza raporturilor economice și sociale. Acolo tóte moșiile mari séu mici sunt delimitate din vechime în sforí séu curele, unele plécă dela Ialomíța și altele dela Dunăre séu dela Borcea și se întêlnesc la olaltă. Mergí pe moșiă 20—30—40—50 klm. și încá mai ai de mers 5—10 klm. până în sat, și satul nu este comună, ci numai un cătun.

Țêranul moşnén are o proprietate părintéscă ca de 100 pog. și el nu are atâta spațiu la un loc, ca sê-și facă o curte, orí grădină, și în sat el este strimtorat între veciní, căcí cele 100 pog. ale lui sunt numai de 2, 6, 8, 10—12 stânjiní de late.

„Sunt țêran ohabnic“, îmi dicea unul, „am 12 stânjiní proprietate, stânjinul de 8 pogóne și jumătate“. Tot așa disproporționate sunt și mo-

șiile mari, din carī vom cita un singur cas: d. e. moșia Măican, de peste 2000 pog. întindere, și este numai de 160 stânjinī de lată.

Până ce în Bărăgan cultura vitelor era unica ocupațiune și isvor de câștig și bogăția a locuitorilor, și sforile de moșia erau bune, căci ómenii ședeau lângă apă curgătoare, adăpau diminéta și séra vitele acasă, și pentru adăpatul la améđi își făceau o singură fântână la mijlocul séu la celălalt capét al moșiei, și lucrurile mergeau fórte bine, vitele treceau dela un capét la celalalt al moșiei, pășunênd și fără a-le goni cineva de dinapoi.

Astăđi însé raporturile s'au schimbat cu totul. Agricultura, produțiunea de cereale este câștigul principal al locuitorilor, și cultura vitelor a rămas în a 2-a și a 3-a linie. Pentru agricultură, se nu mai vorbim de cărat gunoiul, care este absolut imposibil, dér cine și cum se facă ecarete și instalațiuni sistematice, când el nu are unde, fără de-a cumpăra pământ dela vecinī? Cum și unde se faci plantații și păduri de protecțiune pe moșia de 8, orī 10 stânjinī de lată?

Dér nu numai atât. Ni-se plângea arendașul de pe moșia statului Radu-Vodă, că el, care plătesce peste 100 mii lei arêndă, în anul trecut a trebuit să facă la treerat 10 fântâni pe moșia, și tot la 3 đile se se mute cu ómenī, mașini și vite din loc.

Cugete-se orī cine la aceste și alte nenumărate dificultăți ale exploatațiunii agricole și va găsi într'ênsa cheia, pentru care pe Bărăgan nu s'a putut face până acuma nimica.

Numai într'un singur loc s'a făcut ceva, și anume la comuna Cosămbesci. Acolo locuitorii ohabnici, la indemnul unui inginer hotarnic, de naționalitate ungar, după esemplul, ce a văđut și el că se practică în țeră la ei, au comasat pă-

mânturile, prin buna înțelegere între dênșii și le-au luat cele de arătură într'o singură tablă pătrată, de câte 50—60, 80—100 pogóne și mai bine, și au făcut dintr'ênsele nisce moșióre de tótă frumsețea, schimbând pămênt pentru pămênt, care în întreg Bărăganul este de aceeași calitate. Imediat, ce ei au avut loturile lor date într'o formă mai potrivită și mai rațională, s'au apucat, și mai toți și-au făcut instalații definitive bunicele. în loc de bordee simple în pămênt, bordee zidite cu cărămidă orî case, grajdurî etc. de asupra pămêntului, apoi grădinî, plantațiuni de salcâmi etc.

Incontestabil, că decă guvernul ar aduce o lege, măcar facultativă, a comassărilor, prin care să înlesnescă schimbarea de pămênt pentru pămênt, cu dispensa de timbre și alte cheltueli accesorii cătră fisc și decă li-ar pune la dispozițiã proprietarilor un inginer hotarnic al sêu și ómenî pricepători în cele economice, s'ar face mult în direcțiunea acésta, și întreg Bărăganul s'ar acoperi cu case și sate, după ce circulațiunea acum nu mai este pe valea mocirlósă a Ialomîței, ci sus în Bărăgan pe linia ferată.

Ba guvernul ar puté face mai mult în direcțiunea acésta, decă ar acorda óre-carî înlesniri la locuitori — lemne și indemnisațiã pentru clădirile lor deja esistente; tot al doilea și al treilea sat din valea Ialomîței și dela Baltă l'ar puté strămuta sus în Bărăgan, ca să-l populeze, mai cu sémã după ce sunt unele sate, cari, deși sunt la apă, totuși ele nu sunt în vale, ci sus pe dél și trebuie să o scótã de-acolo cu burdușele, d. es. comuna Ciulnița, Ivănești și altele. Aceste ușor s'ar puté strămuta mai spre mijlocul moșiilor cătrã linia ferată etc.

Cu ómenî aduși de peste 9 țeri din Macedonia, Serbia, Galiția, Litvania nu vom cultiva nici-

odată țera, și nici nu vom face agricultură sistematică.

Contrar opiniunii generale, că în Bărăgan nu este apă, putem spune stările de fapt, așa cum le-am găsit. În Bărăgan există apă pe toate moșiile, și o apă foarte bună de beut, o apă rece și cristalină de munte. Pe multe moșii este foarte multă apă, și colona de apă în fântâni e de 4—5 metri înălțime.

Nicăiri n'am găsit apă dulce, sălcie scú imposibilă de beut. Apoi unde dintr'o fântână se adapă o tirlă de 30—40 familii cu numărul mare de vite al lor, și unde mașinile de treerat, 2—3 locomobile, găsesc apă de ajuns pentru treerat în decurs de o lună și două, acolo ȑeu, că nu ne putem plânge de lipsă de apă.

Este însă adevărat, că apa este adêncă în Bărăgan, la 20—30 m. adêncime, și locuitorii o scot cu burdușele de piele, trase cu ȑaii. Însă nimic mai ușor de făcut, decât o fântână în Bărăgan. Sapî o gură de 1 m. în diametru și așa de adêncă până ce dai de apă. Nici zidăria, nici colaci, nici ghizduri, nici cumpănă nu trebuie la ea. O gaură neînsemnată ca dimensiune și cu o furcă mică de un metru cu un scripete, pusă pieziș de-asupra ei, este întregul inventar și semn esterior al fântânei.

Încă n'am văȑut până acum fântână surpată, așa este pământul de compact. Din aceeași fântână, cu un cal se scóte atâta apă, cât este necesară pentru adăparea vitelor stăpânului și a tîr-lașilor săi. Unde tîr-lașii sunt singuri, acolo își fac ei singuri fântânile, eventual și-le mută cu tîr-lele pe fiă-care an, și le astupă singuri, pentru-ca să nu cadă vitele în ele.

O adêncime de 20—30 m. pentru fântânile din Bărăgan este neînsemnată față de adêncimile,

ce le-am găsit la fântânile de pe alte moșii, în alte județe. Așa de es. pe moșia statului: Doro-banțu, în Teleorman, fântânile aveau o adâncime de 60 m. și adâncimea de 30 m. o aveau fântânile din păraiele, cari cu 20—30 ani înainte de acesta erau încă cu apă curgătoare la suprafață, dér a dispărut apa în urma devastării pădurilor. Și totuși arendașul se fălea, că numai el a defrisat 1600 pogone de pădure! Tot așa adâncime enormă aveau fântânile de pe platoul de-asupra gărei Băneasa, în Vlașca, și păraiele tóte fără de apă.

Lipsă de apă și adâncime colosală a fântânilor am găsit pe moșia Rătóia, comuna Slobozia Conache, la nord-est de Galați; acolo fântânile aveau o adâncime de 30 până 60 stânjinii; 8 cai scoteau cu burdușele pe róte ȕiua întrégă neconținut la apă, pentru alimentarea a 250 capete de vite mari. Acesta era unul din trupurile moșiei lui Conachi, și arendașul un fost sergent în armată.

Față de aceste adâncimi și lipsă de apă, Băráganul este încă o nimica. Apoi cu înființarea de sate s'ar puté lua măsuri din partea comunei și pentru scóterea mai lesniciósă a apei, întrodúcând, în locul tragerei barbare cu vite, pompe sistematice, puse în mișcare cu motor de vânt, cu abur etc., pentru alimentarea satului întreg.

Cufundăturile amintite mai sus ar puté servi ca nisce rezervorii naturale séu eleștee, pentru conservarea escedentului de apă, scos pe timp de Crivět și iérna, când evaporațiunea este mică și apă se scóte multă. Nisce plantațiuni de salciă în jurul ei ar purifica aerul, ca să nu dea nascere la fríguri de baltă.

Cu sondagiul puțului artesian dela gara Mărculești, care a trecut peste 700 m. adâncime, fără de a da de ape țisnitóre, pare că cestiunea puțurilor nu e posibilă în Bărágan.

Contra vânturilor violente apără foarte bine acele cufundături naturale séu artificiale, de cari amintim. Multe sunt așa de spațiose, de ar încăpe în ele un sat de 100 familii cu vite, cu produse cu tot, și stau adăpostite în ele ca și într'o căldare. Vânturile s'ar puté frânge și apăra prin facerea de păduri, plantațiuni de protecțiuni, copaci și garduri vii, înalte etc. Inse tóte aceste se vor puté face cu succes numai după ce s'ar comasa și întruni moșiile în figurí mai bine condiționate, decât cele de ađi.

Prin înmulțirea pădurilor și plantațiunilor nu numai, că s'ar frânge și calma furia vânturilor și uraganelor, dér s'ar înmulți și accidentele climatice, s'ar forma bălți, párae și isvóre, acolo unde actualminte nu există, și clima țerei întregi se va îndulci și însănătoșa.

Satele pe Bărăgan n'ar trebui să fiă nicí mai micí, nicí mai mari de o sută de case, deóre-ce poporul român se înmulțesce iute, și după o generațiune—două, ele vor fi destul de mari, ca să pótă suportá tóte spesele comunei, ca comune independente, nu cătune, și să aibă și pământurile de cultură și vitele în apropiere; comunele noué, de câte 300—400 familii dela început, sunt prea mari, și după 2—3 generațiuni vor avé la 1000 de familii, și cu pământurile la decí de kilometri depărtare. Fiă-care comună și individ ar trebui obligat însé să facă plantațiuni pe moșiă și în grădina sa.

Décă guvernul nu va lua însé măsurí seriose de acum, Bărăganul întreg va fi prefăcut în desert cu dune de nisip, înainte de-a fi populat și locuit. In loc de suhaturí și pășuni de veci, vom avé dune și nisipuri sburátore.

XII.

P ă d u r i l e .

Am arătat mai sus cestiunea stărei deplorable a pădurilor. O statistică și publicațiune oficială a pădurilor, despre întinderea lor și distribuțiunea speciilor nu există. Din bătrâni și istorici am auzit, că România a fost foarte bogată în păduri și în special în păduri de stejar, și afirmațiunea acésta o repetăm și noi dîlnic, fără a ne da sémă, decă corăspunde realității și adevărului, ori nu. Afară de sin-amăgirea cu bogăția pădurilor, alta nu avem.

Am arătat starea și halul, în care au ajuns pădurile, și efectele acelei devastațiuni făcă de nici un rost. Arendașii tindeau în continuu la arendarea de moșii cu păduri, ca să le pótă pășuna și defrișa séu islăzui, fiind-că nimic nu-i împedeca în acéstă procedere séu tendință barbară a lor. Apoi antreprisa și exploatarea de păduri se consideră ca primul pas pentru a-și face stare și pentru ca din funcționar și cărciumar să ajungă la arenda de moșii. De aceea se găsesc atăți arendași de moșii, cari sunt tot-odată și exploatare de păduri.

Câteva expertise făcute pe la exploatare de păduri, fabrici de cherestea și negustori de lemne mă puseră în poziția de-a cunosce de aprópe nu numai starea și produțiunea de lemne ale pădurilor, ci și mișcarea și valórea traficului de cherestea.

România posedă astădî din faimósele păduri și codrii seculari încă niște păduri cu lemne de foc, mai puțin decăt mediocre. Lemne de folos și de construcțiã se mai găsesc puține, colo sus

la munte, unde cârciumarul n'a putut ajunge. — Traficul și negoțul cu lemne din țără, și ca capital și ca spirit industrial, este mai mult în mâna străinilor, decât a celor indigeni. Traficul mare de lemne pe Bistrița se face cu plutele, ce scobor din Bucovina, ér pe Lotru și Olt de cătră fruntariile Transilvaniei.

Firme comerciale române ca esplotatóre sistematice de păduri sunt două—trei și acelea conduse de străini.

Esploatorii indigeni de păduri se ocupă numai cu esplotațiunea și producțiunea lemnului de foc. Ca lucrări de artă pentru debitarea și traficul de lemne din munte abia s'au făcut pân' acum 2—3 canale mici neînsemnate, și 2 linii ferate particulare. Incolo nimic.

Muncitorii și personalul de serviciu atât pentru tăierea, cât și debitarea lemnului și fasonarea lui sunt streini. Pentru tăierea și curățirea lemnului se aduc lucrători ambulanti români din Bucovina și din Maramureș, Huțulă din Bucovina, Ruteni și litvani din Galiția etc.

Ca lemn și specii de valóre câteva esportise făcute la fabrici de cherestea în Moldova și câteva pe la negustorii de cherestea din Brăila, Galați și București mi-au dovedit, de altcum lucru cam cunoscut, că România are puțin lemn de reșinoșe, și în special foarte puțin lemn de molid. Piesele cele mai frumoșe, pentru tâmplăria fină, se aduc din Bucovina nefasonat, ca groși și birne pe Bistrița, și fasonat pe calea ferată; ér din Trănsilvania lemnul fasonat se aduce peste Predeal și nefasonat pe Olt în măsură mai mică.

Lemn de valóre, lemn tare de stejar, România are puțin. Are însă ceva lemn de nuc. Lemn de stejar abia are pentru traverse. Și totuși se

dicea, că în lemn de stejar stetea una din bogățiile vechi ale României.

Să vedem, cum stă cu acesta, ce este adevărat și ce fantasmă. Să vedem adevărul pur. Să luăm una din cestiunile mari moderne, producțiunea și esportul de dōge, cu care Slavonia, Croația, Transilvania au făcut afaceri colosale, și produc actualmente dōge aprōpe pentru lumea întregă.

După poziția și situațiunea ei, România este limitrofă cu Transilvania, și are clima și solul similar cu al Slavoniei.

O erōre a unui coleg mă făcū să mă ocup de aprōpe cu cestiunea acesta. Se depusese amanet la instituțiunea, la care ne aflăm, un număr însemnat de dōge pretinse de stejar din părțile Moldovei și dēnsul făcuse espertisa fără a-și da bine de sēmă despre număr, specie, calitate și valōre. Odată împrumutul realizat, denunțările curgeau din tōte părțile la direcțiune și consiliu. Eu fui trimis să anchetez și constat starea lucrurilor, nu numai numărul, ci și calitatea și prețul esact al lor.

Nu mi-a fost greu de-a constata numărul veritabil al dōgelor. Din număr lipsiau $\frac{1}{6}$ parte. Mai greu mi-a fost însă de-a constata calitatea și prețul. Pentru a constata prețul adevărat, fui silit să mă pun în contact direct cu toți fabricanții de vase pentru vinuri, negustorii mari de dōge și fabricanții de beuturi spirituōse, ca să vād, cum se vinde atare marfă și eventual, la cas de-a rămânē asupra noastră, cu ce preț le-am putē desface.

Ce să veđi! Orī unde mă adresam cătră do-garii din orașele principale și centrurile mari ale vinului, îmi cereau să vadă mai întâi marfa. Amin-tind localitatea, unde ele se află, îmi diceau, că ele nu pot fi de stejar, ci numai de gârniță, la

care în Moldova se mai dăce și gârnetă. În Moldova nu există stejar, nici gorun, — iar dăge de stejar aproape de loc, și cele ce se produc în țară vin puține din Oltenia, dela Slatina.

Și ei aveau dreptate, căci dăgele din cestiune erau numai de gârniță și nu de stejar veritabil. Un distins fabricant de cognac, ce avem în țară, îmi dete esplicațiunea mai detaliată, că dăgele din gârnița indigenă nu se pot întrebuinta, decât la putinele de varză, vase pentru oțet, rachiu ordinar și vinuri ușore de masă. Vasele pentru vinurile fine, vinuri de desert, spirt, cognacuri, romuri etc. trebuesc făcute din dăge de stejar veritabil, care el îl împortă din Transilvania, Slavonia și puțin din Oltenia, ér prin vasele de gârniță ele ar trece, ca și prin cele de brad. Dăgele de stejar veritabil se vënd în țară de 2 și de 3-ori mai scump, decât cele de gârniță.

Deci stejar și gorun nu există, decât foarte puțin, în Oltenia, ér încolo nu, deși el forméză masivul exclusiv al pădurilor de stejar ale Transilvaniei. Masivul predominant în pădurile Moldovei este fagul, gârniță foarte puțină, brad și mai puțin, la munte.

România are și ea mai multe specii de copaci, cari se asemănă cu stejarul, — varietăți de stejari, — dér nu sunt stejar propriu đis, *Quercus sessiliflora*, nici gorun. *Quercus pedunculata*. Și anume varietatea, care se găsesce mai des, este gârnița *Quercus conferta*, tufa, séu tufa riiosă *Quercus pubescens* și cerul, *Quercus Cerris*. Aceste varietăți, deși se asemănă cu stejarul, nu sunt însă stejar propriu đis, n'au nici mărimea lui și nici structura lemnului lui.

Ele sunt mai mult un putrigaiu, decât lemn de valóre, cresc încet, ajung la dimensiuni mici neînsemnate și din lemnul lor — tufan și cer —

nu poți face altceva, decât lemne de foc. Numai din gârniță, care ajunge la dimensiuni cevași mai mari, poți face traverse și lemn de construcția ordinar, încolo și el se întrebuintează mai mult ca lemn de foc.

Pădurea statului Dedulesci, lângă Rîmnicul-Sărat, — pădure frumoasă de gârniță, cu tulpini de 8—10 m. lungime și 20—30 cm. grosime, — a dat la pogon câte 15 stînjinii lemne de foc, afară de cei 80 copaci la pogon, lăsați ca reserve; ér tot în pădurea statului Albele din Vlașca, în apropiere de marea pădure Comana, pe 6 hectare de loc în tăiere rasă am găsit 98 stînjinii, — ar da 8 stînjinii la pogon. Pădurea era pădure bătrână, căci cel mai bătrân om din sat nu scia, că pădurea aceea sê se fi tăiat vre-odată: nu avea poeni, ci era binișor încheiată.

Masivul se compunea numai din cer și tufă riiósă; dintre copaci nici unul nu era mai mare de 4—5 m. și de 10—15 cm. grosime în diame-tru, și masivul întreg era cu vêrfurile rupte de vânt și zăpadă.

Încolo alte masive la șes se compuneau din teiú, alun, păducel, tot esențe de lemn móle fără de valóre industrială; lemn tare: carpin, frasin și ulm, este puțin.

Evident decî, că România numai bogată în lemn nu este. Lemne de valóre industrială n'a avut nici-odată. Nu este decî mirare, decă aceste păduri nu sunt în stare sê renteze în de-ajuns pămêntul.

Ca ameliorațiunii și schimbării de masiv până acum numai pe domeniile particulare ale M. S. Regelui și pe domeniile corónei s'au făcut ceva

plantațiunii nouă cu specii de valoare; la stat abia acum au început a face pepiniere pentru plantațiunii nouă în Bărăgan. Dér s'a oprit pășunatul în pădurile statului, care tot este un câștig, căci prin el s'a pus capăt devastățiunii fără cumpăt a lor.

La particulari nu s'a făcut încă nimic, și numai puține păduri particulare sunt supuse regimului silvic.

Instituțiunea de bani din nou creată pentru inlesnirea agriculturii avu să lupte cu mari greutăți, nu numai cu acelea ale organizării inerente oricărei instituțiunii noi, ci și din cauza organizațiunii noastre economice.

Banca începându-și operațiunile ei cu 1-a Septembrie, pe timp de o crisă teribilă, cum puține se ivesc, în timp de 3 luni de zile, ea acaparase la sine tot ce aveau arendașii. Vr'o două sute de mașini de treerat, câte-va mii de mașini de sământat și secerat, și vre-o câte-va mii de vite cornute. Incolo, nefiind produse, arendașii nu mai aveau ce să depună amanet, și banca dela Crăciun înainte numai vegeta, căci se cerea împrumut pe amanet numai unde și unde, pe câte-o mașină mai veche, dintr'o móră uitată de Dumnezeu, pe vitele unui țeran orî tîrlaş din centrul Bărăganului, care aușise numai târziu de înființarea Băncei.

Er primăvara, când Banca decise, că dela 1 Maiu se dea împrumuturi pe rapița încă nerecoltată, când ea era încă în flóre, atunci se vedu, că aprópe tótă rapița arendașilor era deja amanetată și vîndută la bancherii particulari, séu comissionarii de cereale, și numai o ți putu da bani pe rapiță. Tot așa și cu grâul încă în picior.

În Moldova, unde agricultura se face într'un mod mai sistematic, vite și unelte sunt mai multe, Banca, din contră, a continuat a face afaceri și în decursul iernii și, cu óre-cară ameliorațiunii, ea ar puté aduce unele folóse agriculturii. Pentru Muntenia însé ea nu se potrivește de loc, deórece ómenii nu au ce pune, decât produsele încă în picióre, séu numai pe jumétate dezvoltate.

Apoi vom releva câte-va micé esperiențe proprii, că pe lângă esceptiunii onorabile, unii din d-nii arendași căutau sé plaseze la Bancă și sé desfacă încă cu bun preț tótă fierăria vechiă a lor: mașini de treerat, pe cari le folosiau deja de 30 ană (!); puneau la vite numéru îndoit, de cum era cel veritabil; afirmau, că ofer 600 stângenă de lemne, și erau în realitate numai 234, și alté multe de felul acestora, încât tot-déuna trebuia sé fi „cu ochii în patru“, ca sé veđă, ce fel este amanetul, cine este adevératul proprietar, și unde sunt, séu nu sunt sechestre.

Se înțelege, că ómenilor de afaceri nu le convenea un ast-fel de control și cercetare minuțiosă. Basați pe numéru și influința lor politică, ei reușiră sé aducă noua instituțiune la brazda, cum le convenea lor mai bine — ca sé le dea cu deosebire împrumuturi pe polițe, ér când constitué amanet, Banca sé nu mai trimită ómenă din centru, cari sé le cerceteze amanetul, ci sé se ajute cu cei din localitate, cu cei dela Creditul Agricol ai județului, cari nici ei, nici controlorii lor nu-i pot visita pe la ei acasă, și nici verifica esistența amanetului.

Și dênșii au învins. Prin acésta însé ei au dat lovitura de grațiă nu numai Instituțiunii celei noué, pe care o vor îngropa în scurtă vreme, — ca pe multe alte instituțiuni publice de Bancă și întreprinderi sociale, — dér réul va fi mult mai mare pe terenul cultural și economic.

Banca prin însemnatul capital și credit, de care dispune, în loc de a contribui la susținerea proprietarilor, și la ameliorarea agriculturii țării, ea a ajuns acum acolo, ca să patronizeze și încurageze unic sistemul economică *din mână în gură*.

Acum este tréba acționarilor să-și dea avisul în căutarea intereselor lor.

Prevederile și temerile noastre s'au realizat mai curând chiar, decât le-am prevădut noi, căci după 6 luni de zile, Banca se vede în imposibilitatea de a funcționa mai departe și fără de inspectorii. Ea nu merge nici cu inspectorii și nici fără inspectorii, și vina nesuccesului este aruncată în sarcina unic a dirigentului, deși pe nedrept, de a acusa persoane acolo, unde circumstanțele, și am puté adauge, și idea, este cauza.

Insă după ce acum și așa se impune de sine o nouă modificare a legii și organizarea ei, după a noastră părere, agricultura țării și interesele acționarilor vor fi mai bine servite, modificând astfel legea, ca Banca să deschidă credite și cont-corrente, cu deosebire la proprietarii mari, cari își caută ei înșiși moșiile lor în regie, iar la arendași să le pótă accorda credite *de lungă durată* cu termene lungi și nedenuțabile, și anume la aceia, cari sunt bunii cultivatori: au mijlóce de exploatațiune mai multe, și au făcut și câte ceva pe moșie, cari cu un cuvânt oferă mai multă garanție de solvabilitate și viitor. Intre alții egalii, cu deosebire ar trebui încuragiat și susținut elementul cult românesc, care și-a făcut o meserie și vocațiune din agricultură.

Imprumuturile pe lâna, ce va cresce încă, pe rapița ce abia este încă în flóre, pe grâul nescerat etc. ar trebui abandonate cu totul, ca nedemne de o instituțiune publică de bani.

Prin cultivarea predominantă a Creditelor de lungă durată și nedenuțabile, proprietarii de moșii vor fi încurajați și susținuți în lupta lor de existență și concurența cu arendașii; pe arendași i-ar atașa mai bine de moșii, ca să le cultive cu mai mare tragere de inimă și să facă și unele sacrificii; și cu timpul, la scutul ocrotitor al Băncei, s'ar forma o clasă cultă de arendași români, cu cunoscințe de specialitate și experiență suficientă, care să nu rașime numai în impilarea țeranului. Moșnenii, razeșii și țeranii ohabnici, prin acordarea de împrumuturi cu termene lungi cu amortisment, vor fi puși în stare de a-și înzestra curțile și moșiorele lor cu ecaretele, ce le mai lipsesc: șoprone, grajduri, magazii și pivnițe sistematice, procurarea de vite de rassă, semințe bune etc., prin cari ei își vor mări afacerile și forța de producțiune a lor. Agricultură țerei întregi va progresa și ea, devenind mai variată și complexă, va fi mai puțin riscantă și espusă fluctuațiunilor dîlnice și lunare, ca producțiunea exclusivă a grâului și porumbului. Cârciumarii, băcanii și toți vênătorii de averi mari fără muncă și risic, își vor găsi alt obiect de speculațiune.

În fine, ca orî și ce lucru și instituțiune, nici Banca Agricolă nu se va puté dispensa pe viitor de un personal tehnic și espert în tóte serviciile sale interne și externe, fără de a-și periclita din nou viitorul ei; se va puté însă fórte ușor dispensa de serviciile problematice a celor 32 succursale, care îi consumă paralele aproape de po-mană, fără de a-i face servicii de o însemnătate ore-care.

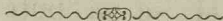
Evident decî, că proprietatea trebuie apărută și munca fiă căruia respectată.

VERIFICAT

1987

CUPRINSUL:

	Pag.
I. România Agricolă	1
II. Societatea centrală de agricultură și societățile de cultură în genere	5
III. O escursiune economică și dărea de sémă	14
IV. Causele stărei desolate de astăzi	18
V. Starea agriculturii actuale	30
VI. Proprietarii	46
VII. Arendașii	50
VIII. Moșnenii, razeșii și țeranii ohabnicii	61
IX. Mocanii	69
X. Țeranii și trelașii	77
XI. Bărăganul	85
XII. Pădurile	94

**VERIFICAT
2017**

**VERIFICAT
2007**

PREȚUL 2 LEI.